

Доњи Драгољевац

ИНТЕРВЈУ **Марко Ђурић,** **директор Канцеларије** **за КиМ (стр. 2)**

Пројекат је финансиран преко Канцеларије за Косово и Метохију, из буџета Републике Србије. Ставови изражени у ИНформатору искључива су одговорност уређивачког одбора, аутора и његових сарадника и не представљају нужно званичан став Канцеларије за Косово и Метохију.

ОБНОВИТИ МЕХАНИЗМЕ ПОВРАТКА ШИРОМ КиМ

Интервју са Марком Ђурићем, директором Канцеларије за Косово и Метохију

На Форуму високог нивоа о трајним решењима за расељена лица са КиМ, институције учеснице су потврдиле снажну подршку уласку у фазу спровођења међуинституцијалне иницијативе за трајна решења за расељена лица. Господина Марка Ђурића, директора Канцеларије за Косово и Метохију, замолили смо да за наше читаоце презентује своје гледање на проблематику повратка и/или локалне интеграције у светлу актуелних дешавања.

СКОПСКА ИНИЦИЈАТИВА

– Господине Ђурићу, како оцењујете напоре Скопске иницијативе на превазилажење проблематике у којој се ИРЛ налазе. Очигледено је да се у односу на постављене рокове видно касни са реализацијом, како то превазићи?

Скопска иницијатива је добро замишљена, и верујем да такав формат и начин рада може довести до одређених решења, али потребна је већа посвећеност и динамика у спровођењу договорених мера које се тичу имовине, личних докумената, безбедности, дијалога и реинтеграције. Отежавајуће околности су свакако били избори и дуг период до формирања привремених институција самоуправе у Приштини, будући да реализација многих ствари договорених у оквиру Скопске иницијативе зависи управо од тих институција.

„СУНЧАНА ДОЛИНА“, МОДЕЛ УСПЕШНОГ ПОВРАТКА

– Многи верују да постојећи модел повратка до сада није дао очекиване резултате и да већина повратака који су се десили нису били одрживи. Број повратака данас, знатно је мањи него у првим годинама након окончања сукоба. Према информацијама које пристижу од ИРЛ, у многим срединама безбедност је и даље проблем, као и отежан приступ основним правима и службама. Шта у наредном периоду треба учинити како би се то превазишло?

Поред свих иницијатива и декларативне спремности да се проблеми интерно расељених лица реше на овај или онај начин, суочени смо са суровом реалношћу, у којој је могуће да људи попут Богдана Митровића буду ухапшени под исфабрикованим оптужбама за ратне злочине, чиме се у читавом процесу сви враћамо много корака уназад. Овакви примери очигледног кршења људских права и злоупотребе правосуђа бојим се јесу права слика расположења да се на Косову и Метохији реше имовински и безбедносни проблеми нашег народа. Дакле, формално данас имамо бољу ситуацију на терену него пре десетак година, јер на српске повратнике

Марко Ђурић, директор Канцеларије за КиМ

више нико не пуца, али суочени смо са много перфиднијим методама застрашивања људи и обесхрабтивања повратка, на које до сада није било адекватног одговора ни албанских политичких представника ни међународних институција. Као одговор на постојећу ситуацију са повратком, Канцеларија за Косово и Метохију је припремила концепт повратка који одговара потребама интерно расељених и којим даје практичан допринос новим приступима за подстицај одрживог повратка. Ово конкретно подразумева свеобухватно решење у безбедном, претежно српском окружењу, односно изградњу повратничког насеља „Сунчана долина“ које пружа приступ здравственој нези, социјалним службама и образовању, а уз све то нуди и пословне могућности. Уколико се покаже успешним, „Сунчана долина“ може да послужи као модел за пројекте повратка и у другим деловима Косова и Метохије који могу да изађу у сусрет неопходним захтевима. Важно је објаснити да економски одржива повратничка насеља, која су у стању да интерагују са ширим окружењем, могу додатно привући размену добара, услуга и људи, и на тај начин допринети

економском развоју на Косову и Метохији. Овај модел је потпуно „made in Serbia“, односно осмишљен и финансиран од стране Владе Републике Србије, а Канцеларија за Косово и Метохију га промовише у поменутој регионалној сарадњи „Скопска иницијатива“ и код међународних актера, јер је веома важно да сви имају заједнички став по питању овог концепта како не би било сметњи за његову успешну имплементацију.

Дакле, један је правац деловања концепт „Сунчане долине“, а други би био кроз „Скопску иницијативу“ обновити механизме повратка широм Косова и Метохије кроз активно учешће и посвећеност свих релевантних актера, приштинских и локалних институција, примајуће заједнице, међународних организација и донатора....

„ЗАБРАЊЕНИ“ ГРАДОВИ

- Задњих година приметно је смањење активности у процесу повратка. Постоје локације на којима, ни после осамнаест година, није дозвољена или је константно отежана посета ИРЛ од стране локалних власти/заједница. Како утицати на локалне средине да разумеју да је повратак право свих и да га подрже? Чија је кључна улога у томе?

Повратницима недостаје приступ јавним службама, отежан је приступ судовима, свеприсутна је дискриминација, угрожена је слобода кретања и нису развијени ефикасни механизми за реинтеграцију. Сви ови проблеми детаљно су приказани у сваком извештају различитих међународних актера, али није било одговарајућег одговора. Ово је резултирало дугим списком напуштених и уништених места повратка као и неостварених и пропалих пројеката повратка. Међународна заједница и ЕУ је склона закључку да је након осамнаест година велики број расељених лица изградило своје животе у расељеништву, а да њихова деца доживљавају место расељеништва као свој дом. Међутим, једино стварањем повољних услова за повратак може се доћи до избалансираног закључка о томе колики је проценат оних који су се својевољно определили за повратак. Тек 2006. године међународна заједница почела је да прихвата и повратак у места која не морају неизоставно бити места порекла, с обзиром на велики отпор локалне албанске заједнице и постојање тзв. „забрањених“ градова, а са друге стране, постојање међународних принципа о интерној расељености и основних људских права на избор места у коме ће се живети. Ипак, ситуација остаје непромењена што се тиче безбедности и многих већ поменутих препрека повратку, а посебно имовине расељених која је или уништена или узурпирана, уз непостојање адекватних механизма за успешну евикцију и повратак у посед власника са једне стране, или адекватне новчане накнаде са друге. Јасно је да одговори на све ове проблеме морају да се нађу на самом Косову и Метохији, унутар привремених институција самоуправе, али највећа одговорност је на онима који имају највећу власт, а та власт није у привременим институцијама

већ у неким међународним институцијама и дипломатским представништвима.

ПОДРШКА У ИНТЕГРАЦИЈИ

- ИРЛ која не желе или не могу да се врате у свој дом на КиМ такође имају право на подршку институција у превазилажењу проблема тиме што ће им се омогућити интеграција у месту где тренутно бораве. С обзиром да су многа истраживања указала да они представљају већину ИРЛ да ли се довољно чини за њих у том погледу?

Многи интерно расељени са КиМ су за више од деценију и по засновали нов дом негде у централној Србији или Црној Гори, пронашли су посао, деца им се школују, и не показују жељу да се врате. Људима који спадају у ту категорију помаже Комесаријат за избеглице и миграције Републике Србије (КИРС), који у својим програмима преко локалних самоуправа има, на пример, доделу грађевинског материјала, разне видове обуке, у неким општинама се додељују и станови. Интерно расељени треба да се интересују код повереника КИРС-а у општинама у којима живе, како би благовремено били обавештени о врстама помоћи које стоје на располагању. Последње истраживање показује да је од 204.000 интерно расељених у централној Србији, 97.000 вишеструко угрожено. То значи да им је неопходна помоћ за основну егзистенцију. Извесно је да би решавање питања њихове узурпираних или уништених имовине на КиМ свакако допринело унапређењу њиховог социјалног статуса какав год да им је избор, повратак или интеграција у месту расељења.

СРБИ-НАЈВЕЋЕ ЖРТВЕ РАТОВА

- Која би била Ваша порука за ИРЛ данас, осамнаест година након прогнанства?

Срби су, иако нас неки олако означавају као кривце за сва зла која су се догодила на простору бивше Југославије, заправо највеће жртве ратова у последњој деценији прошлог века. Многи су имали вишеструко несрећну судбину да више пута у једној деценији буду прогнани из свог дома и да притом изгубе и чланове својих породица. Наша држава, свесна је те неправде, као што је свесна и чињенице да је процес повратка интерно расељених на Косово и Метохију било могуће спровести много ефикасније, на пример онако како је то чињено у Босни и Херцеговини. Србија је, међутим, само један од учесника у том процесу, а остали учесници очито нису имали жељу да се дође до најбржих и најправеднијих решења. Ми ћемо наставити да упорно чинимо све оно што од нас зависи не би ли трагедија којој су били изложени наши суграђани на Косову и Метохији колико-толико била ублажена.

разговор водио: Златко Маврић
фотос : архива ККиМ

ВЕЛИКО ИНТЕРЕСОВАЊЕ ЗА ПОВРАТАК

Крајем 2016. године, уз финансијску подршку Високог комесаријата за избеглице (УНХЦР), Дански савет за избеглице са партнерским организацијама (ДРЦ), удружењима „Свети Спас“ из Београда, „Божур“ из Смедеревске Паланке и „Завичај за повратак“ из Крагујевца, реализовао је свеобухватну активност обиласка и анкетирања интерно расељених лица (ИРЛ) која су се у периоду 2009–2016 регистровала за повратак или су изразила жељу за повратком. Анкетари су обишли интерно расељена лица заинтересована за повратак на територији целе Србије, од Куршумлије, Врања, Босилеграда, Пирота, Ниша, до Александровца Жупског, Бруса, Врбаса, Бечеја и многих других места где привремено бораве док се не створе услови за повратак у места из којих су расељени. Прикупљени подаци обједињени су у јединствену базу УНХЦР-а, који је потом спискове са заинтересованим корисницима проследио свим општинама на Косову и Метохији ради изналажења донатора за пружање подршке повратку расељених. Активност регистрације под називом „Свеобухватна процена потреба у Србији“, део је реализације закључака Скопске иницијативе. Један од циљева активности била је провера интересовања ИРЛ за повратак односно интеграцију у средину у којој су расељени, ради заједничког изналажења решења за пружање подршке расељенима.

СКОПСКА ИНИЦИЈАТИВА

2014. године започета је међуинституционална иницијатива за проналажење трајних решења за расељене са КиМ која подразумева да се уз подршку УНХЦР-а, ОЕБС-а и институција Београда, Приштине, Подгорице и Скопља, као и међународних и локалних невладиних организација подржи повратак и изнађу трајна решења за све који су у потреби. Овде није у питању само подршка процесу повратка него и подршка у локалној интеграцији и нека друга решења за које се расељени сами одреде. У оквиру овог регионалног процеса постоје два нивоа, један је министарски-високи форум и други технички, који има пет група које се баве: 1. имовинским правима; 2. реинтеграцијом, безбедоносним питањима и дијалогом; 3. питањима личне документације; 4. израда и заштита заједничке базе података; 5. група за изналажење конкретних решења за ИРЛ.

Анкетирани интерно расељена лица поздравила су овакав приступ подршке, надајући се да ће се у наредном периоду интензивирати активности на пружању подршке ради стварања услова за коначно решење њиховог статуса. Заједничка процена свих анкетара, који су расељене обишли у местима где тренутно бораве, је да велика већина расељених живи у тешким условима и да је добро дошао сваки вид подршке у циљу коначног решења њиховог

статуса. У најтежој ситуацији су ИРЛ из РАЕ заједнице који живе у неформалним насељима у веома лошим условима недостојним човека. Међутим, код већине представника РАЕ заједнице, када је у питању подршка повратку, проблем представља то што не поседују своју имовину, што је главни предуслов за обезбеђење крова над главом.

Старија ИРЛ, које смо у задњих 18. година више пута обилазили, анкетирали и давали им наду за стварањем услова за подршку у повратку, већ са неверицом прихватају могућност да ће успети да доживе повратак у завичај.

„САМО ДА СЕ ВРАТИМ“

Светозара Ђуровића, старину из Гораждевца, затичемо у преуређеним подрумским просторијама једне стамбене зграде у Београду. Захвалан је људима добре воље, станарима зграде, што су у најтежим тренутцима њему и његовој супруги изашли у сусрет и обезбедили им кров над главом. Немају никава примања. Помажу им повремено синови и комшије, којима је Светозар и више него захвалан. Након доласка, живели су са децом, 15 чланова домаћинства на малом простору, па су решили да их напусте и сада су ту где јесу. На наше питање да ли је још увек заинтересован за повратак одговара „Ја сам гробницу тамо направио пре него што сам протеран. Тамо имам 30 грובה најужих чланова породице. Више бих волио да се тамо вратим и ако крепам да ме тамо баче но у ову иловачу србијанску. Нијесам ја хтио жив изаћи, али деца рекоше, ако нећеш ти, нећемо ни ми. Жена поче да кука због ђетета, и оћеш нећеш, доћераше ме оће ка будалу. Живим по туђим кућама 21 годину“.

Светозар Ђуровић са супругом

На питање да се није забројао, с обзиром да смо у расељеништву тек 17 година, наш саговорник спремно наставља: „За време рата 1941–45, четири године смо били ван своје куће. Прво три неђеље у Патријаршији, а онда по туђим кућама. И опет наново 1999. Комшије су отишле за Албанију, нико их није дира. Ја чува њихове куће. Кад су дошли, прво су запалили моју, братову и

кумову кућу. Три најлепше и највеће куће. Све су поплљачкали, 1000 кила ракије, казан, каце, плуг, млин. Знамо код кога је, али шта вреди. Ма да ми је што прије да ми се кућа направи док овде не крепам“ – завршава своју причу Светозар.

Млађи представници ИРЛ, заинтересовани за повратак, са много више ентузијазма гледају на могућност повратка.

„ЧУВАЊУ ОВЦЕ“

У једном дому у Обреновцу дочекује нас перспективни **Никола**, најмлађи представник породице **Стевић**. Рођен је у Приштини, где је до своје шесте године живео, након чега његова породица наставак живота покушава у Костолцу, па у Обреновцу. Николин отац је због посла којим се бави морао да смештај за породицу тражи у градовима који су близу термоелектрана. Никола је, као и отац, инжењер електротехнике, али покушава да живот настави даље од загађења које проузрокују термоелектране за које је његова породица због природе посла била везана (Обилић, Костолац, Обреновац). Из тог разлога, Никола настоји да свој живот настави на чистом ваздуху, у Штрпцу, на Брезовици. Спонтан и непосредан, Никола нам образлаже своју идеју:

„ Моји су родитељи пре двадесет година били на меденом месецу на Брезовици. Када сам то сазнао, било ми је занимљиво, па сам прошле године отишао на зимовање на Брезовицу. Одушевио сам се и природом и људима. До сада сам четири пута био тамо и настојим да тамо наставим живот, пошто сам информисан да постоји могућност релокације, односно да не морам да се вратим у Приштину, одакле сам протеран, већ тамо где се осећам безбедним. Пре неколико месеци водио сам на Брезовицу и родитеље, да их убедим да ме подрже у идеји. Подржавају ме. Имао сам срећу да се упознам са добрим људима на Брезовици који хоће да ми помогну да живот наставим у овом месту. У реализацији ове моје замисли помоћ сам потражио од УНХЦР-а, и драго ми је да сте на њихову препоруку данас дошли да ме анкетирате.

Специјалност су ми рачунари, могао бих то да радим, мада ме више привлачи неки бизнис везан за скијање. Када је посао око информатике у питању, могу да га радим било где, потпуно исто, било овде или на Брезовици, али бих радије одабрао да седим и живим на свежем ваздуху на Брезовици, него поред електране. Радије бих чувао и овце на Брезовици, него да радим осам сати на неком радном месту у граду, у саобраћајној гужви и да губим по два до три сата како бих дошао до радног

места и назад. И сваког дана исто. Пре ћу на Брезовици да се бавим сточарством и пољопривредом. Планирам да и девојку поведем са собом и ако ми се испуни жеља, да на Косову заснујем своју породицу“ – завршава своју причу Никола, уз молбу да се заузмемо око што скорије испуњења ове његове замисли.

Никола Стевић

СВИ ИМАЈУ ПРАВО НА ПОВРАТАК, на подршку само они који испуњавају услове

Након завршеног анкетирања, УНХЦР је у првој половини 2017. године свим општинама на Косову доставио спискове ИРЛ заинтересованих за повратак, а комисије Канцеларија за заједнице и повратак при свакој општини наставиле су активност процењивањем ко од пријављених ИРЛ, на основу утврђених процедура, има елемената за подршку. Тако је, на пример, Канцеларија за заједнице и повратак општине Призрен добила списак са 236 породица заинтересованих за повратак, који је након усклађивања са постојећим процедурама, преполовила на 122 породице за које је потребно прибавити додатне информације. Истовремено, општине настоје да донаторима привуку пажњу како би обезбедили што више средстава за своје кориснике.

Активност регистрација ИРЛ заинтересованих за повратак се наставља. Заинтересована ИРЛ се могу регистровати у просторијама УНХЦР-а Београд, Крунска 58. Потребне информације могу се добити од партнера: ДРЦ Београд, ул. Синђелићева 18, тел. 011/3443-574; Удружење „Свети Спас“ Београд, Балканска 25, тел. 011/2686-161; ХУГ „Божур“ Смедеревска Паланка, ул. Француска 70, тел. 026/313-893; „Завичај за повратак“ Крагујевац, ул. др. Јована Ристића 212, тел. 034/387-047.

аутор текста: З. Маврић
фотографије: С. Јефтић и ККИМ

ЈОШ 400 КУЋА ЗА ПОВРАТНИКЕ

Међународна организација за миграције (ИОМ) је водећа међувладавина организација у области миграција. ИОМ тренутно има 166 државе чланице и 89 са статусом посматрача. ИОМ има канцеларије у преко 100 земаља. ИОМ је посвећен принципу да хумане и уређене миграције доприносе и мигрантима и друштву. Са представником ИОМ ЕУ РРК4 пројекта, у Приштини, разговарамо о активностима ове организације у реализацији пројекта РРК4, којим је дат значајан допринос у подршци повратницима.

ИЗГРАЂЕНЕ 262 КУЋЕ

- Управо је финализирана реализација пројекта РРК4, можете ли нас информисати о резултатима ?

„Пројекат је реализован у времену од 1. новембра 2014. до 31. августа 2017. године. Завршетком фазе РРК4 пројекта саграђене су и опремљене укупно 262 куће. Подршком су били обухваћени повратници у осам општина: Штрпцу, Пећи, Обилићу, Клини, Истоку, Гњилану, Ђаковици и Сувој Реци. У Сувој Реци није било услова за реализацију пројекта, па је при крају пројекта тежиште пројекта пребачено у Ђаковицу, где је урађено 14 кућа, 12 за Египћане и 2 за Роме.

Пројекат је финансиран од стране Европске уније (ЕУ), а суфинансиран средствима Министарства за заједнице и повратак (МЗП). Средства ЕУ изграђено је 164 кућа, док је средствима МЗП изграђено 98 кућа. Када је у питању национална структура повратника који су добили подршку, стање је следеће: од укупног броја, изграђено је 165 кућа за Србе, 47 за Египћане, 43 за Роме, 4 за Бошњаци, 2 за Ашкалије и 1 за Црногорце. Изграђени објекти су типски, површине од 45 до 75 квадрата, у зависности од броја чланова домаћинства породица које су се пријавиле за повратак. Све породице су поред нових кућа добиле намештај, белу технику и храну. Грантове су добиле породице за које је процењено да немају никакве друге изворе за одрживост, њих је било око 80%“.

КООРДИНАЦИЈА БИТНА

- Можете ли да нас информисете на који начин одабирате кориснике?

„Подршка коју пружамо је хуманитарног карактера, намењена онима који желе да се врате, а немају финансијских средстава. Процес селекције корисника обавља се на основу критеријума који су прописани у Упутствима МЗП за спровођење подршке за повратак од 2012. године.

Активност координирамо са МЗП и Општинском канцеларијом за повратак (ОКЗП), као главним носиоцима пројекта и УНХЦР-ом, ДРЦ-ом, и осталим организацијама и агенцијама које се баве подршком повратку. Након прикупљања захтева од стране расељених, након одабира корисника на састанцима општинске радне групе (ОРГ), организују се иди-информиши и иди-види посете и прикупља потребна имовинска документација. Ради што боље процене, обилазимо расељене у месту привременог боравка и упознајемо се са условима под којима живе и њиховој одлучности за повратак. Након тога се одлучује о томе коме ће се градити у овој фази пројекта.

У току реализације РРК4 пројекта реализовали смо, у сарадњи са Данским саветом за избеглице (ДРЦ), 39 иди-види посета са укупно 443 корисника. Такође, реализовали смо 35 иди-информиши посета приликом којих смо посетили 508 особа“.

- Који су вам планови за наредни период ?

„Очекујемо наставак пројекта, под називом РРК5, у којем ће сада, фондовима ЕУ бити обухваћено 11 општина. МЗП ће такође бити кофинансијер, а средствима МЗП ће бити обухваћене све општине у којима постоје захтеви за повратак. Планирамо да пројектом РРК5 изградимо 400 кућа. У изради пројекта смо се руководили резултатима интервјуа који је крајем прошле године организовао УНХЦР, када је обиђено око 1300 породица расељених, који су заинтересовани за повратак. Статистика је показала да је приликом те активности највећи број пријављених из Призренске општине, па смо се и ми у новом пројекту базирали и на општину Призрен. Искрено се надамо да ћемо и реализацијом пројекта РРК5 бити у могућности да помогнемо, онима који желе да се врате, да достојанствено наставе свој живот у месту у које се враћају“ – рекао је представник ИОМ-а.

разговор водила: А. Димитријевић
фотографија : Саша Јефтић

ЗИДОВИ, СВУДА ОКО НАС

На узвишици изнад Грачанице, у згради Канцеларије за Косово и Метохију, посећујемо господина Душка Максимовића, самосталног просветног саветника Републике Србије, задуженог за образовни систем на централном делу КиМ (Обилић, Косово Поље, Приштина, Липљан и Штрпце), који наше читаоце информише о стању образовања у централном делу КиМ.

НАЈВЕЋИ ПРОБЛЕМ-ШКОЛСКИ ПРОСТОР

„Образовање на Косову и Метохији се након 1999. године суочило са озбиљним проблемом, а то је измештање школа из урбаних у сеоске средине. Српски ученици морали су да напусте стотине хиљада квадратних метара школског простора. На централном делу КиМ немамо ни једну зграду средње школе. Све се те школе данас налазе у оквиру основних школа. Имамо активних 20 основних школа и 10 средњих стручних школа. Школе раде у три смене и под тим условима је веома тешко организовати целокупни образовни рад уз испуњење обавеза које налаже Министарство просвете Републике Србије. Тренутно на централном делу КиМ имамо око 5500 ученика у средњим и основним школама. Први разред основне школе, ове године је уписало 400 ученика. Толики број ученика је уписао и први разред средњих стручних школа и гимназију. Највећи проблем је школски простор. Настава почиње у 06,45. Поједини ученици морају да устану ујутру у пола пет да би на време стигли до школе. Зими је то посебно тешко. Из удаљених места ученике организовано довозе аутобусима до Лапљег села, одакле их преузимају мања возила и превозе до њихових школа. И тако сваког дана. На превоз се губи пуно времена и веома је тешко организовати седми час. Ученици четвртог разреда средње школе иду у исту зграду и исто време са првацима основне школе. Осим кабинета информатике, не поседујемо ни један други, а у таквим условима данас је немогуће квалитетно образовати децу“ – каже Максимовић.

ДЕЦА ЖЕЉНА ЗНАЊА

На наше питање како је задовољан успехом деце, Максимовић одговара: „И поред свих набројаних проблема, наши ученици постижу запажене резултате на општинским, окружним и републичким такмичењима. Деца су жељна знања зато што овде немају завидан друштвени живот. Немају шта друго да раде. Само у школи имају прилике да се друже. Када се врати кући, већина ученика је изолована и нема могућности за забаву“ – објашњава Максимовић.

Ученици који су испунили услове за добијање бесплатних уџбеника преко Центра за социјални рад, на време су добили књиге. Кашњења ове године није било.

„Настава у нашим школама је мултиетничка“ – наставља Максимовић „поред Срба, наставу похађају Хрвати, Муслимани, Бошњаци, Роми, Црногорци, Горанци, све нације које живе на територији Косова и Метохије. Око 900 Горанаца укључено је у наш образовни систем. У Црквеној Водици и у Рабовцу егзистирају школе у којима у истој згради наставу похађају и Срби и Албанци. За сада, то функционише без проблема. У Црквеној Водици просветни радници користе исту зборницу, а директори исту канцеларију“.

Душко Максимовић

На питање какво је стање са стручним кадровима, Максимовић са задовољством каже „Ту можемо да се похвалимо. Имамо стручан наставни кадар. Осим у појединим школама, где имамо проблем са кадровима за руски језик и физику, остали наставници задовољавају услове за рад у школи по нормативу и систематизацији“.

О безбедоносном стању, господин Максимовић опрезно наставља „За сада није било проблема, али не мора да значи да неће бити. Ми смо свесни у каквој средини живимо. Дигла се беспотребна фррка око зида у Митровици. Ја такав зид овде видим свуда, не мора физички да постоји. Када одем до Приштине видим зид, када одем у Ђилане видим зид, када сам обилазио Пећ и Призрен такође, видим зид, мембрану. Да сам само ја у питању не би био проблем, али тај зид осећају сви, и деца. Овде зидови свуда постоје и то су много јачи зидови него онај у Митровици који физички постоји“ – завршава Максимовић.

разговор водила: А. Димитријевић
фотографије: Саша Јефтић

Прваци у Грачаници

ПЛАНОВИ ЗА БУДУЋНОСТ

Захваљујући разумевању Канцеларије за Косово и Метохију, у прилици смо да и ове године нашим читаоцима пренесемо информације са простора Косова и Метохије. За нека интерно расељена лица (ИРЛ) ове информације ће можда бити пресудне да донесу коначну одлуку где наставити живот у наредном периоду, а за оне који су се већ определили, информације ће послужити да се подсети на места из којих су расељени, на светиње и људе који још увек тамо егзистирају и подсећају нас на дане када нисмо били изгнаници.

Жао нам је што нисмо били у прилици да пројекат добијемо неколико месеци раније, зато што бисмо том приликом забележили прославу 20 и 40 година матуре многих генерација косовских матураната, обележавање Спасовдана у Призрену, обилазак школа на КиМ са познатим писцем и аниматором Тодом Николетићем и кантаутором Бранимиром Росићем, које је 1904 ученика пратило у 24 школа на КиМ, и многе друге догађаје.

На пут, као и обично, крећемо у вечерњим сатима. Ако изузмемо умор и све лошије путеве, посебно на деоници од Прокупља до прелаза Мердаре, током путовања се ништа значајније није догодило. У Грачаницу стижемо у 03.00, смештамо се и разрађујемо веома амбициозан план за недељу пред нама.

ПРВАЦИ У КЛУПАМА

Циљ путовања нам је, пре свега, присуствовање почетку школске године на КиМ и упознавање са првацима, као и обилазак повратника. Након кратког одмора, у 07.00 крећемо пут Гњилана, посећујемо Ранилуг. Упознајемо се са радом Дома културе, а након тога обилазимо основну школу „Вељко Дугошевић“. Директор школе, Александар Аритонович, се у време наше посете налазио у школи у Одановцу, на састанку са родитељима, па нас дочекује секретар школе, **Сунчица Петровић**, која нас упознаје са радом школе: „Седиште школе је у Ранилугу. Имамо истурена одељења у Доњем Кормињану, Домровцу и Одановцу, укупно на нивоу школе имамо 18 одељења. У Одановцу због смањења броја ученика већ две године спајамо одељења. Ове године имамо 247 ученика. Што се броја првака тиче, стање је идентично као и прошле године, али, ако као параметар узмемо десетак година уназад, број ученика је знатно мањи. Пре десет година имали смо 366 ученика, међутим, због немогућности запослења људи напуштају своје домове. Најтежа ситуација је у Кормињану. Добили смо нову опрему за кабинет информатике, али немамо

адекватну просторију за инсталирање исте, па нам остаје да у наредном периоду адаптирамо кабинет како би деца имала боље услове за рад. Највећи проблем представља нам недостатак физкултурне сале. Настава из физичког одвија се напољу. Тражили смо балон салу, али нисмо успели да је добијемо. Имамо нека обећања да ће се у наредној години решити и овај проблем“ – завршава наша саговорница и води нас до ђака првака.

Иако су тек други дан у школи, прваци нас дочекују раздрагано и дисциплиновано, као да су много дуже у процесу наставе. Чим смо отворили врата, прваци су устали и дочекали нас једногласним „добар дан“. Свим првацима поставили смо исто питање, шта ће бити када порасту и зашто су се определили баш за то занимање. Добили смо занимљиве одговоре: **Марија Коцановић** – „Бићу ветеринар, зато што волим животиње“. **Павле Крстић** – „Кад порастем, ја ћу да будем полицајац“. На питање зашто баш полицајац, изненадио нас је одговором „Хоћу да пишем казне“. **Василије Петровић** једини у одељењу жели да буде научник, да проучава животиње и рибе, а онда се ређају занимања осталих: продавачица, ватрогасац, куварица, па поново полицајац и тако даље. Поздрављамо се са децом уз искрену жељу да им се испуне сва очекивања и планови.

Сунчица Петровић

Павле Крстић и Марија Коцановић

БЕЗ НАСИЉА

Планирали смо да се упознамо и са проблемима и радом амбуланте у Ранилугу, али нас је особа задужена за односе са јавношћу информисала да су они истурено одељење Дома

здравља у Пасјану и да нису овлашћени да дају изјаве док не добију сагласност од надлежних. Излазимо необављена посла, али у чекаоници амбуланте упознајемо **Светислава Стајића** – педагога који је познат по томе што има несвакидашњи хоби, израду фото стрипова. Као и сви уметници-занесењаци, Стајић је скроман и веома је тешко извући му речи, сматра да је све што ради нормално и да томе не треба придавати превише пажње: „Интересује ме уметност. Са децом припремам позоришне представе, радио сам костиме, сценографију, режију. У свему ми помажу колеге, социолог и психолог школе, које су по први пут у овом послу, али смо га добро одрадили. Ове године смо са децом из школе урадили представу „Капетан Џон Пиплфокс“. Поред тога, радим и фото стрипове по мотивима познатих књига и уметничких дела сликарства. Сценарио пишем сам. Идеју сам почео да реализујем уз помоћ колеге, наставника ликовног. Урадили смо неколико стрипова. Један носи назив Александар Грим Пацоловац. Урадио сам девет прича. Свака прича има 48 страна, на свакој страни су по три сличице које садрже текст. План је да урадим дванаест прича и да онда то ауторизујем и објављујем за сваки месец по једну причу.

Светислав Стајић

Битно је да у стрипу нема насиља. У њему се тежи ка нечем тананијем. Боле ме филмови који имају пуно насиља. Зашто људи мисле да су вечни и да на земљи могу да раде шта хоће. Сматрам да је смисао живота много узвишенији. Док сам био мали и ја сам волео стрипове у којима има пуно акције и туче, али како човек сазрева, схвата да је нешто друго вредније, а не само физичка победа. Мислим да сам постигао да фотографија у мом стрипу говори сама за себе, да лик са фотографије има осећања и даје довољно информација. Ликови на фотографијама су моји пријатељи, лица која свакодневно срећем“ – завршава ово изненадно упознавање Стајић.

ПРЕДУЗЕТНИЦИ ОД МАЛИХ НОГУ

Задовољни овим неочекиваним сусретом, настављамо по плану, обилазак основне школе „Десанка Максимовић“ у Косовској Каменици. Дочекује нас директорица **Јадранка Васић**, која на самом почетку поносно каже да ову школску годину дочекују много спремније него претходну. „Ове године имамо 33 првака. То су јако добра деца која су завршила предшколско образовање са добрим успехом. За разлику од

Јадранка Васић

претходних година, ове година школа ради и у преподневној и у поподневној смени. Новина у овој школској години је што смо у сарадњи са организацијом ИОМ обезбедили машине за радионицу, захваљујући којима смо подрум претворили у једну креативну учионицу у којој ће се наши ученици практично оспособљавати за предузетнике још од малих ногу. Желимо да им школовање буде интересантно, да ученици долазе код наставника, а не наставници код ученика. Нову школску годину почињемо и са новом „паметном таблом“, која ће нам помоћи да применимо савремене методе у настави, тако да нећемо пуно изостајати од деце у већим градовима. Данас школа има 300 ђака, што је мање у односу на претходне године, када је имала и до 450 ученика. Пре рата, школа је имала и до 1.500 ученика“. Питамо директорицу шта се дешава након што деца заврше основну школу: „Прелазе у наше средње школе у К. Каменици. Имамо гимназију, техничку школу, медицинску школу, а после завршетка средњих школа, наши ученици уписују факултете у Косовској Митровици, Нишу и Београду. Већина њих се поново врати. Посебно сам поносна на ученике којима сам била разредни старшина пре четрнаест година. Они су данас поново у овој школи, али у улози наставника и изузетно су креативни. Они су заслужни што последњих година наши ученици освајају прва места на школским такмичењима. На републичком такмичењу у Нишу „Ризница талената“ већ две године за редом освајамо запажене резултате. Прошле године освојили смо друго место. И на другим републичким такмичењима из редовних предмета наша деца су освајала прва места“.

О плановима за будућност Васићева каже: „Планови су нам да поред школе изградимо објекат за боравак предшколске деце. Планирамо да на приземљу буде вртић, на првом спрату кухиња за предшколце и ученике основне школе, а на другом спрату Дом за ученике средњих школа. То јесте крупан залагај, али сам убеђена да у томе и у изградњи спортске хале можемо успети зато што људи желе да живе у Каменици, а на нама је да им створимо услове за то. У свему томе очекујемо подршку Европске комисије, која нам је и до сада помагала у реконструкцији школе. Стварање услова за оне који желе да остану да живе у овој средини биће мотивација за повећање броја деце. Двоје деце у породици је тек проста репродукција, морамо се изборити да свака млада породица има више од двоје деце“ – поручује госпођа Васић.

ПОЗИТИВНА НУЛА

На путу према Новом Брду свратили смо у Томанце, до наших пријатеља, **Милоша и Биљане Цветковић**, који су од Данског савета за избеглице (ДРЦ) пре годину и по дана добили грант у виду хладњаче и сушаре, за рад предузећа регистровано под именом ДОО „Агрофриго“. Милош нам отвара хладњачу, која је пуна замрзнутих производа који чекају преузимање од купца, и упознаје нас да је због специфичности овог посла хладњача касније кренула са радом. „Првих пар тона малина откупљено је од локалних произвођача у општини Косовска Каменица. Ове године било је дупло више производа, четири тоне. Иако је то мала количина за неке озбиљније послове, за нас је то добар предзнак да предузеће може да опстане, а пре свега, оправдали смо поверење донатора. Производи се откупљују од локалних произвођача са територије општине Косовска Каменица и општине Ђиљане. Важно је да се мрежа добављача и откупљивача из дана у дан шири. Величина и број парцела на којој се производи малина из године у годину се повећава, а произвођачи се полако усавршавају, стичу нова знања, побољшавају квалитет производње. Ове године су произвођачи осетили конкретну корист од свог рада, добили су прву зараду од својих двогодишњих и трогодишњих засада. Откупљивали смо малину, домаћу и шумску јагоду. И сами производимо малину на 25 ари. Робу коју обрадимо пласирамо, за сада највише, у земљорадничку задругу Зубин Поток.

Милош и Биљана Цветковић

Што се наше зараде тиче, с обзиром да смо имали доста својих улагања до активирања хладњаче и сушаре, крајем ове године ћемо бити на позитивној нули, а од наредне године очекујемо прву зараду када ћемо моћи да кажемо да смо на добитку – задовољно каже Милош.

НОВОБРДСКИ БРЕНД

Након Томанца одлазимо до општине Ново Брдо како бисмо посетили повратнике који су се ове године вратили, подржани од стране Данског савета за избеглице у пројектима БПРМ-а и УНХЦР-а. У згради општине затичемо **Јасмину Денић**, општинског службеника за повратак.

Јасмина Денић

„Општинска канцеларија за заједнице и повратак у општини Ново Брдо функционише са петоро запослених“ – упознаје нас госпођа Денић. „Ове године смо за потребе повратника радили на пројектима ДРЦ-а ситније поправке кућа, оштећења до треће категорије. Поред поправке кућа, пројекат је предвиђао и помоћ у остваривању личних прихода повратника, доделу гранта за бизнис, прехранбене пакете, намештај и кућне апарате. Овим пројектом помогли смо 6 повратничких породица.

Прошле недеље локалном становништву подељено је 12 казана за печење ракије ради организоване производње „Новобрдске шљиве“, лозе и ликера од нане. На тај начин покушавамо да допринесемо у одрживости не само повратника, него и оних који нису напустили Ново брдо.

Повратак у Ново Брдо је одржив. Они који су подржани при повратку, остали су да живе у својим кућама. Мали је број повратника који су након асистенције поново напустили Ново Брдо. Ако су морали да оду, отишли су због посла, али нису отуђили своју имовину. Имамо један број захтева за повратак расељених који овде немају никакву имовину, али општина не располаже својим земљиштем које би им ставила на располагање ради изградње породичне куће – завршава своје излагање госпођа Денић. Након разговора обилазимо повратнике који су се вратили и који су асистирани у протекла два месеца.

Специфичност Новог Брда је у томе што су махале веома разуђене, па је потребно доста времена стићи од једне до друге породице. **Срђан Сентић** је са породицом био расељен у Смедереву. Живео је код сестре, повремено по нешто радио, али како није било сталног посла којим би издржавао породицу,

Срђан Сентић са породицом

вратио се у Ново Брдо. Добио је подршку у виду мање оправке куће, намештај и белу технику. Како каже, задовољни су, боље је него у избеглиштву. Срђан се бави земљорадњом и сточарством. Има једну краву. Повећао би сточни фонд, али се боји крађа, које су овде учестале. На наше питање зар у томе не помажу пси, Сентић одговара да нису поуздани зато што им крадљивци дају таблете којим их успавају.

У суседној махали затичемо у дворишту троје деце у игри. Милица и Теодора су ћерке повратника **Марка Стојановића**, док је Урош Стојковић комшија који једино њих има за дружење. Док се Стојановићи нису вратили, Урош није имао са ким да се игра. Марко је са супругом и децом био расељен у Лесковцу. Када је видео да не може да нађе сталан посао којим би издржавао породицу, вратио се. Добио је материјал за реконструкцију купатила, белу технику и намештај. Планира да се бави пољопривредом. Каже да од тога може солидно да се живи.

Милица и Теодора Стојановић и Урош Стојковић

САЈБЕР ЉУБАВ

У Горњем Макрешу наилазимо на млади брачни пар **Филић, Јованку и Марка** са ћерком Александром. Они су за упознавање искористили благодети 21. века. Марко се 1999. из Новог Брда иселио са породицом у Врање, а Јованка, која је до рата живела у Ђаковици, у Смедерево. Упознали су се посредством интернета. Путеви су им се укрстили у Смедерево. Иако је Марко грађевински техничар, није могао да нађе посао у струци, па је ишао у Смедерево да ради на сезонским пословима, берби кајсија и бресака, како би био што ближе Јованки. Када је хемија прорадила, пре три године су се узели и донели одлуку о повратку на КиМ. Како у Ђаковици још није могућ повратак, определили су се за наставак живота у Новом Брду. Задовољни су. Како кажу, битно је да су заједно. Уз подршку ДРЦ-а у пројекту БПРМ-а, реновиране су им две собе, купатило, а добили су намештај и пластеник у којем ће моћи да узгајају потребне културе. Задовољни су, с обзиром да све то нису имали у расељеништву, али им је и даље потребно још мало подршке за нормалан живот. Урађено им је купатило, али у њему још нема воде због недостатка хидрофора који није предвиђен у склопу подршке, а без њега је немогуће воду црпити из бунара. Без воде не може да ради ни машина за прање веша, коју су добили. Средствима којима располажу

Јованка Филић и Марко

сами су купили хидрофор који није био довољно снажан, па је брзо прегорео, а за јачи немају пара.

Пре растанка, Марко користи наше присуство да се распита од кога би као донацију могао да добије краву. Каже, има услова за чување краве. Млеко би им много значило, прво за здраву исхрану ћерке Александре, а било би га и за продају. Поздрављамо се уз обећање да ћемо настојати да њихов захтев проследимо на праву адресу.

МАНАСТИРСКА ЗВОНА

Настављамо пут према следећој породици у Станишору. Кривудава пут води нас кроз шумарке. У једном тренутку, пут нам прелази лисица, лагано, без страха, свесна да је овде она свој на своје. Под утиском прелепих призора и чистог ваздуха, изненађује нас резак звук црквених звона. Убрзо наилазимо на таблу са натписом Манастир Драганац. Скрећемо на кратко са планираног пута и присуствујемо служби у манастиру.

Након службе настављамо пут према месту Станишор, где обилазимо младу браћу **Марковић Милоша и Слободана**. Дочекује нас Слободан, који, као на иглама, једва чека да заврши сусрет са нама како би наставио да прати пренос утакмице наше кошаркашке екипе. Позива и нас, што због временски ограничених обавеза, одбијамо, правдајући се да исту пратимо на радију у колима и да смо уверени у победу. Милош и Слободан су се 1999. одселили у Смедерево, док је отац остао да чува имовину у Станишору. Након повратка, Марковићи су добили материјал за надоградњу купатила и грант за одрживост у виду опреме за израду сито штампе, лаптоп, два штампача и 80 мајица за почетак рада. Браћа Марковић су убеђена да ће

Слободан Марковић, у средини, са оцем

добијена опрема бити добра основа за почетак привређивања и доприноса породици.

У истом селу посећујемо породицу такође младог повратника **Жарка Ристића**. Разговарамо са његовом мајком **Јаворком**. Жарко је на послу, ради код приватника да би допринео породици. Отац му је имао неколико операција и сада је везан за кревет. Жаркова дневница је пет еура. Ристићи су се у време егзодуса одселили у Лесковац, код рођака. Жарко је у Лесковцу завршио школу. Од донације му је изграђена једна собица, купатило и кухињица, опремљени белом техником и намештајем. Добили су и пластеник који ће им добро доћи за узгој парадајза и паприка.

ПРЕСРЕТАЧИ

Обиласком породице повратника Ристић, око 18 часова, званично се и завршава наш други радни дан. Остаје нам да се вратимо до Грачанице и одморимо до наредног дана. Но, то је изгледа лакше рећи него учинити. Како због обавеза нисмо стигли да ручамо, одлучујемо да прођемо кроз Ђилане и ту купимо по порцију ђевапа у лепињи. На путу према Ђилану, у току вожње, одговарам на телефонски позив службеника Канцеларије за заједнице и повратак општине Призрен. У току разговора, у маниру америчких акционих филмова, претиче нас цивилно возило, сувозач отвара прозор, избацује ротационо светло на кров возила и даје нам знак да скренемо са пута и зауставимо се. Из возила излазе униформисана лица и почиње процедура идентификације, а након тога указивање на опасности од телефонирања у току вожње. На сву срећу, иако смо заслужили, пресретачи нас нису казнили. Настављамо пут и након стотинак метара ризикујемо да поново будемо ухваћени на делу. У најпрометнијој улици у Ђилану, налазимо се у непрекидној, дугој колони возила која се једва креће. Испред ђевабџинице, мало се померамо на тротоар и заустављамо возило како бисмо купили ђевапе. Уз оскудно познавање албанског језика тражимо ђевапе, а продавац нас на течном српском пита „Хоћете у целу или у пола питарке“. Једемо у колима у току вожње. Умор и нови кружни токови у центру Ђилана утицали су да два пута уђемо у погрешну улицу на путу према Грачаници, али су нам остали учесници у саобраћају стрпљиво омогућили да окренемо возило и дођемо до правог пута који води за Грачаницу.

Трећег дана боравка на КиМ о стању образовања у централном делу КиМ информисамо се од господина Душка Максимовића, самосталног просветног саветника. Након тога обилазимо прваке у основној школи „Краљ Милутин“ у Грачаници. ОШ „Краљ Милутин“ у Грачаници је школа у којој ове године има највише ђака првака у овој општини. Наш домаћин је учитељица Сандра Јошић. Ученицима смо поставили иста питања као и претходним, шта ће бити кад порасту.

Сергеј Ивић, „Ја ћу бити фудбалер, волим спорт“. Наша опаска да то није можда због тога што фудбалери имају пуно пара није успела да збунује Сергеја. „Не паре, ја волим спорт“ – био је категоричан. **Анастасија Марковић** ће када порасте бити фризерка, зато што воли да прави фризури, да људи буду лепа, а и она воли да буде лепа. **Лука Стојановић** ће бити ветеринар зато што воли да лечи животиње, **Хелена Поповић** – учитељица, зато што воли да учи децу лепом

понашању, да пишу и броје, а **Марко Велић** продавац. Марко је кратко одговорио да ће бити продавац зато што воли да ради тај посао. Преостали прваци су се определили за грађевинаре, свештенике, ватрогасце, полицајце, лекаре.

Иако нам је дружење са децом пријало и деловало опуштајуће,

Анастасија Марковић, Сергеј Ивић

план активности је диктирао да морамо на конференцију за штампу у Дому културе Грачаница, па за Штрпце у обилазак још једног повратника.

СТАНОВИ ЗА РАСЕЉЕНЕ

На уласку у Штрпце обилазимо новоизграђене зграде намењене за ИРЛ која тренутно бораве у колективним центрима на територији општине Штрпце, социјалне случајеве и младе кадрове. Како саговорници за ову тему нису били у Штрпцу или су тражили више времена за добијање одобрења за контакт са медијима, ову тему смо оставили за неку другу прилику, констатујући да изграђене зграде изгледају примамљиво и да ће нови станари, посебно станари колективног центра и социјални случајеви, бити у прилици да остатак живота проведу достојанствено у много бољим условима, само да их здравље до тада послужи.

Уз помоћ ИРЛ из Призрена, који, како сам каже, овде живи

Нове зграде у Штрпцу

осамнаест година и зна свакога, пронашли смо кућу нашег наредног саговорника. Искрени да будемо, да нам није било Призренца, овога пута бисмо се баш намучили. Чак и уз његову помоћ једва дођосмо до последње куће у брду. Рачунајући да смо ми Београђани (због БГ регистрације), наш водич је више пута поносно указивао на то да је он Призренац, ИРЛ, који приватно живи и једва спаја крај са крајем. Давање значаја на томе да је Призренац нам је годило, посебно његово гостопримство, јер је по сваку цену хтео да нас наговори да дођемо на кафу у кући у којој приватно живи.

Драгана Чанатовића, затичемо поред казана за печење ракије. Почела је сезона печења ракије и он са члановима породице користи лепо време да направи који литар, што за личну употребу, што за продају. Пре него што се вратио у Штрпце, живео је код ћерке у Београду. Сада у кући живи са сестром, снахом и братанцем. Повремено долазе и ћерке. Поред грађевинског материјала за адаптацију куће, Драган је добио и мотокултиватор који ће му, како сам каже, бити од велике помоћи, с обзиром да има мало земљишта, али је јако плодно. Остављамо Драгана да настави са производњом ракије, а ми настављамо пут Призрена. Пролазимо кроз Брезовицу, поред хотела „Нарцис“, некад поноса овог дела КиМ, данас запуштене и оронуте грађевине која сада аветињски делује, али нас ипак подсећа на неке боље дане.

СФРЈ

Драган Чанатовић-десно, са братанцем

СФРЈ

Добро познатим путем успињемо се према планинском превоју Превалац. Застајемо испред превоја, код Шумарске куће, да напунимо две флаше ледене изворске воде. Поред нас ту је и десетак излетника који стварају ред пунећи веће количине воде. Ту су и власници викендица који се овде снабдевају водом. Од Шумарске куће остали су само назив и темељи. Некада су овде били смештени шумари, планинари и извиђачи који су водили рачуна о шуми, бранили је од ловокрадица и крадљиваца дрва. Ваљда ће неко једног дана ту поново да подигне кућу и поведе мало више рачуна о очувању природних лепота Шаре. Стижемо и до превоја Превалац који се налази на 1560 метара надморске висине, а онда крећемо наниже према селима Сретачке жупе. Због нагле промене надморске висине почиње непријатно зујање у ушима. Горње село, Мушниково, Богошовце, Средска, па Речане, питоми крајеви који нас подсећају на нека лепша времена. У Речану нас дочекује изненађење, на улици затичемо младића са мајицом на којој, на предњој страни, великим словима пише СФРЈ, а на леђима се налази грб СФРЈ.

Прилазимо и питамо га за разговор. Пристаје али без фотографисања и објављивања имена. Ипак, дозволио је да фотографисамо мајицу. „Мало сам живео у том времену,

више сам слушао приче од оца, али сматрам да је то време било много боље. Колико год је Југославија била лоша, мислим на простор читаве Југославије, пет пута је боља од овога како сада живимо. Пуно путујем и срећем се са младим људима, мојим истомишљеницима. Слично размишљају и у Хрватској, Словенији, Босни. Имамо групу и на Фејсу, мада нисам пуно активан. Навијао сам и навијам за Партизан и често идем на утакмице Партизана. Овде носим мајицу Партизана. Не видим у томе ништа лоше“ – каже наш саговорник. На наше питање како окружење гледа на то, одговара: „Већина гледа позитивно. Нисам сам, и овде имам доста истомишљеника, и старијих и млађих. У то време је свако могао, сваке године, да приушти да са породицом оде на годишњи одмор на море. И сви се слажу да се у сваком погледу боље живело. Ја и данас са својом породицом живим солидно, али већина је на ивици сиромаштва. Десило се скоро да ме је на улици претећи зауставио један сународник и питао зар се не плашим да носим мајицу са ознакама због којих је погинуло доста Албанаца. Рекао сам му да он није добро информисан, да у последњем рату нико није погинуо због Југославије, бар не непосредно. Деобе нас неће никуд одвести, а у време Југославије, бар јавно, није смело бити поделе. Вештачки или природно, спроводили смо заједништво, живели једни са другима и једни поред других. Нисмо се делили на ваше и наше“ – са пуно емоција прича наш саговорник.

Захваљујемо се на разговору и настављамо пут. Улазимо у Призрен обасјан месечином и уличним светиљкама. Леп као и увек. Није без разлога био тема многих књижевника и путописаца. Свраћамо до призренске Богословије „Ђирило и Методије“ где су наши домаћини проректор Богословије, отац Андреј и ученици прве године. Након тога, до касно у ноћ, време проводимо са повратницима у насељу Поткаљаја, окупљеним на тераси једне од новоизграђених кућа са које пуца видик на цео Призрен. Слика за памћење.

Четврти дан. Иако смо претходне ноћи остали причајући са повратницима до иза поноћи, програм путовања се мора испоштовати. На пут крећемо у 06,00 да бисмо у договорено време стигли у Видање/Клина. По први пут након 1999. године идемо путним правцем који би знатно требао да скрати наш пут, наравно уколико негде не погрешимо па буде по оној старој „преко прече, наоколо ближе“. Идемо према Ђаковици, па на улазу, новим транзитним путем према ранијој задрузи „Бец“ и

стварно, веома брзо стижемо у Клину. Скраћујемо тридесетак километара у односу на друге варијанте.

ШКОЛА БЕЗ ПРВАКА

У Видању обилазимо ОШ „Радош Тошић“, истурено одељење школе у Осојану. Дочекује нас **Миланка Шарковић**, како нам рече, прва учитељица у овом месту, која је 2005. године отпочела рад у школи, која је отворена у приватној кући. Први ученици су била Миланкина деца. „Сада су направили нову школу“ – почиње Миланка са информацијама о почетку школске године. „Много су бољи услови него раније, али нова школа не решава наш основни проблем, недостатак деце. Колегеница Слађана Вулићевић и ја већ више година водимо комбинована одељења и на пола норме смо. Ове године школску годину отпочели смо без првака, са три предшколца и једним ђаком у четвртог разреда. У вишим разредима имамо по једног ученика, у петом, шестом и седмом разреда. Имамо укупно седморо ђака у целој школи. То су све деца повратника који су се определили да остану у Видању. За више разреде имамо три пута више наставника него што имамо ђака. И ти наставници нису са пуним нормама него допуњују часове у Гораждевцу и Осојану. Наредне године нећемо имати четврти и трећи разред, имаћемо само први и предшколско“.

Миланка Шарковић

На питање какав је живот данас у Видању, Миланка одговара: „Тежи него када смо се вратили 2004. године. Мислим да нас је сада мање него тада, првих година након повратка. Куће јесу направљене, школа и просторија за амбуланту, али је већина кућа празних. Међутим, ја и поред свега не мислим да напустим Видање“. На питање коју би поруку послала расељенима, Миланка додаје: „Шта да поручим? Не могу никога да позovem да се врати, јер ако човек нема посла, бадава му повратка. Ни кућа, ни имање, ништа се не мери са послом. Људи због посла одлазе за Норвешку, Немачку... Како бих некога звала да се врати? Где то има радно место у Видању, Клини, Дрснику, Дреновцу? Нема. Ми смо дошли у ситуацију да нам боље живи популација преко 65 година него млади. Пуни су аутобуси старих људи који овде живе и оних који само на један дан дођу по пензије. Не знам како би неко схватио поруку ако кажем „Дођите на своје“, од чега ће да живе када се врате?

Фабрике немамо. Иако кажу да имамо право на запослење у општинским институцијама, запослена су само два радника српске националности у општини. У осталим институцијама нас нема, иако кажу да имамо право да се запослимо на издавању личних карата, пасоша, у пошти, у електродистрибуцији. Ми смо се определили да овде живимо, али не смем никога да зовем да се врати, нити да критикујем оне који се не враћају“ – подвлачи Миланка.

На путу према Доњем Драгољевцу, где нас очекују повратници, накратко обилазимо новоизграђени Омладински центар и школу у Осојану. Незаобилазна одредница сваког нашег путовања је и породица Небојше Дрљевића из Жача. Као и сваке године, Дрљевићи нам непосредно дају до знања да је њихово опредељење останак. Овога пута затичемо Небојшу на грађевинским радовима. На постојећој кући дограђује, својим средствима, још две просторије, што је ретка појава код повратника. Кажу, деца расту, па им је потребно створити услове за нормалан живот.

НОВЕ КУЋЕ У ДРАГОЉЕВЦУ

У Доњем Драгољевцу су ове године изграђене још четири куће, тако да их је сада укупно шест. Све повратнике затичемо у својим кућама, што нас посебно радује. Дочекује нас лидер села, **Љубомир Миљковић**, који се вратио 2015. године. Упознаје нас да су сви повратници добили нове куће, као и грантове у виду пластеника, мотокултиватора и кошница са оформљеним пчелињим друштвом. Завршили су обуку за рад на производњи меда, а задњих месец дана проводе обилазећи сајмове меда у Штрпцу, Грачаници, Новом Брду и другим местима, где су у прилици да се упознају са другим задругама и пласирају своје производе. Миљковић користи наше присуство да скрене пажњу на то да у старој, порушеној кући, без крова, држи механизацију, козе, свиње и летину, уз молбу људима добре воље да му помогну у изградњи крова и набавци мотокултиватора.

Љубомир Миљковић

Славица и Драган Миљковић нас дочекују у својој новоизграђеној кући. Приметно је да су сви повратници у Драгољевцу посебну пажњу посветили садњи цвећа око куће. Славица и Драган су се, као и остали повратници ове фазе, вратили крајем априла. Деца су запошлена у централној Србији,

унци похађају школу, али повремено долазе да их посете. Добили су намештај, белу технику и веома су задовољни квалитетом. И Славица понавља да би им за одрживост пуно значило да имају краву. Безбедоносних проблема нема, срећу се са комшијама и слободно одлазе до оближњих продавница, али и у друга места градским превозом.

Славица и Драган Миљковић

Милијана Миљковић, је била расељена у колективном центру у Лештану код Београда. Задовољна је подршком, мада, не може а да не каже да су раније на истом месту имали далеко већу кућу. Али, како каже, ово је много боље него живот у колективном центру.

Милијана Миљковић

СУША УНИШТИЛА ЛЕТИНУ

Радисав Миљковић, је исто дошао крајем априла и одмах засејао кукуруз, паприке, парадајз, али је суша уништила род. Суша је пријала једино лубеници. Воду из градског водовода не смеју да користе за заливање због инспекције која контролише потрошњу, а казне су велике. Једино решење је копање бунара. Нова кућа му је саграђена поред остатка старе. Очистио је шут са темеља старе, али је темељ оставио за нека боља времена када ће опет изградити макар приземну кућу. Са поносом нам показује темељ наглашавајући да је стара кућа имала више од 600 квадрата. Од манастира Високи Дечани добили су жицу за ограду и сви су оградиле своја имања око куће. Радисав је,

као добар домаћин, сопственим средствима и радом, направио улазна дворишна врата и чесму у дворишту. На питање како је задовољан добијеним намештајем и белом техником, одговара: „Супер је, ново. Ко није задовољан нека купује боље“. Радисав је пензионер, уз сам плац и у близини куће има 12 хектара земље и одлучан је у намери да остане. Њихов живот након повратка, у ограниченом простору, упоредио је, шеретски, са животом у Фарми, са разликом у томе што на Фарми учесници добијају надокнаду, док они овде сами привређују. Према његовим речима, разлика је и у томе што се у Фарми свађају, а овде се сви испомажу и искрено друже. Са сетом нам прича да је овог лета у дворишту било двадесеторо деце и унучади, али су због обавеза морали да се врате у централну Србију, јер за сада, овде нема услова за школовање.

Радислав Миљковић

БУНАР НА ПОКЛОН

Благоје и Томислав Зувић, су мало удаљенији од својих рођака и комшија. То је условило и другачије проблеме након повратка. Благоје се вратио са сином, снахом и унучетом, али је због немилых догађаја који су се издешавали након повратка, снаху и унуче вратио у централну Србију. На плацу Зувића, који има хектар и двадесет ари, од 1999. годинама је прављена депонија. Раније су ту биле четири нове куће, свака од по, најмање триста квадрата. Након повратка Зувићи су се жалили општини и полицији, али је одлагање отпада и даље настављено. Проблеми Зувића су многобројни: „Један је дошао и купио бензинску пумпу поред мог плаца. Ставио је зид између мене и њега, а онда је преко зида на мом имању направио бунар. Дао сам му рок од десет дана да га склони, али он ништа. Онда сам отишао у полицију да га пријавим. Дошла је полиција и предложила да се нагодимо. Кажу, нека ти он поклони бунар. Одговорио сам им да тражим да се бунар уклони, јер је на мом плацу, а ако он хоће нешто да ми поклони, нека ми поклони пумпу. Полиција оде и од тада се ништа више не дешава. А бунар остане.“ – прича Благоје и наставља: „Десет дана након усељења, демолирали су ми кућу. Намештај је мало каснио након што смо примили кључеве, па пошто нисам имао кревете, спавао сам код комшије. Отишао сам на спавање у 23,00 а када сам се вратио у своју кућу у 05,00, није било прозора. Посетили су ме из општине, телевизија, УНХЦР. Једна госпођа, родом из Гњилана, која ради у Приштини рекла ми је да то није ништа, да се ради о ситној крађи. Рекао сам јој

„У праву сте госпођо, пошто није ваше, ситно је“. Захваљујући Весни Маликовић и министру Јевтићу, штета је брзо санирана. На разне начине су покушали да нас застраше. Ево овде у бетону су исписали крупним словима „Четник Благо“, о овде „Иди за Србију – четник“. Шта да радим, морам да истрајем, имам велико имање, овде имам 7,5 хектара, и још 7 мало даље. Нећу ништа да продам колико год могу да издржим, ако Бог да“. На питање да ли се уплашио након свих догађаја, Благоје одговара у српском маниру „Не богами, ни грам, да ј... мајку. Ја сам на своме, што да се плашим“. На питање да ли да објавим то што је изјавио, да због тога не сноси последице, следи одговор „Слободно објави, нека се зна, ја немам куд одавде“.

Благоје Зувић показује натпис ћетник Благо

ЛЕГЛО ЗМИЈА

Томислав Зувић, Благојев син нам показује фотографије свих четири кућа, хронолошки поређаних. Фотографије су снимане неколико година за редом са размаком од три до четири месеца, кад год је Томислав имао прилике да посредством иди-види посета и на други начин обиђе имање. Након 1999. године куће нису биле пуно оштећене, али су осетно рушене и уништаване након сваког новог обиласка, да би на крају остали само темељи и по неки зид. Фотографије говоре све. Томислав је почео сам да рашчишћава шут око куће, али је бацио алатке и побегао када је на једном месту открио најмање шест змија. Платили су 300 еура за чишћење. Однето је 10 камиона шута, али су и ту имали проблеме код ангажовања радника и превозника. Мештани су претили радницима, па су многи одустали. Стручна екипа која је из Приштине изашла на терен рекла је да ће им пре направити још три нове куће, него очистити шут. Према њиховој процени, шута има за најмање 300 великих камиона. „Пре две године сам дошао са једним колегом да видим имање. Тада су ме мештани пријавили да сам подизао три прста. Иако сам се бранио чињеницом да је ван памети да колима сам дођем и дижем три прста у ово време, судија нас је по кратком поступку казнио са 450 еура. Да је лако, није, али морамо издржати, огњиште се не оставља тек тако“ – завршава Томислав.

Дивећи се овим храбрим људима, закључујемо да ипак ништа није вредније од људских живота, уз искрену жељу да истрају,

Депонија на имању Зувића

али да им се ништа немилостиво не деси. Са дозом нелагодности настављамо пут према следећем одредишту, Љубожди, месту где се априла месеца након више година неуспешних настојања за повратак, уз подршку, самоиницијативно вратило тринаест породица, интерно расељених у разним местима централне Србије.

Након посете Љубожди, као и ранијих дана, ноћу путујемо до Лепосавића, где нас наредног дана чека интервју са директором КУД „Копаник“.

Опет је премало времена за одмор. У Лепосавић стижемо у 02,00, а на задатак крећемо, петог дана, већ у 07,00.

После свега, без имало скромности, морамо рећи да смо веома поносни што смо јако згуснути план путовања и обилазака успели да остваримо са максимално испоштованим терминима. О квалитету информација, које смо због ограниченог простора морали да кратимо, процените сами.

Томислав и Благоје Зувић

аутори текста: Златко Маврић
А. Димитријевић
фотографије: Саша Јевтић

„ЕВА“ - ПРИМЕР ЗАЈЕДНИШТВА

У Видању већ дуже време ради фабрика, погон за обраду меса „Ева“ под вештом управом жена из тог краја. Приликом обиласка погона затекли смо Тању Милић, председника задруге „Ева“ са сарадницима и представницима донатора, италијанске организације РТМ.

Разговор започињемо са **Тањом Милић**, која нас упознаје са историјатом настанка: „Наши партнери су од почетка РТМ, италијанска невладина организација, која је аплицирала за овај пројекат и која прати наш рад. Задруга има 12 чланица. Ово је мултиетнички пројекат у који је укључено 6 Српкиња и 6 Албанки. Имамо свој узгој. Добили смо 12 штала и своје свиње. Свака наша фарма узгаја до 30 свиња, укупно, око 360. Узгој свиња је еколошки, имамо своје њиве, свој кукуруз, јечам, детелину, грашак. Све максимално природо. Свиње, након достизања одређене килаже, обрађујемо у својој кланици. Све жене, чланице задруге су од првог дана запослене у фабрици. До сада радимо профитабилно и односи међу нама су добри, што треба да буде пример на Косову. Дистрибуирамо наше производе маркетима и ресторанима у Ђаковици, Приштини и Пећи. Имамо и своју продавницу“.

Тања Милић

ТРАДИЦИОНАЛНА РЕЦЕПТУРА

- Ви сте и власници и радници у „Еви“. Да ли сте сви оспособљени за рад у фабрици?

„Да, сви смо обучени за рад. Имали смо обуку у Италији. Након тога су овде долазили инструктори из Италије да нас додатно обучавају и прате како радимо. По њиховом рецепту радимо салчиће и кавурму. По нашој рецептури производимо наше традиционалне специјалитете, чварке и суџук. Производимо само био производе. Не користимо никакав адитив у производњи, само чисто месо и со. Машине смо такође добили из Италије. Имамо свог ветеринара. Све радимо по европским стандардима. Ово није пројекат само за наших 12 чланица, ово је добро за целу Клину и околину. Свиње откупљујемо и од других узгајивача, али пре тога пратимо како узгој теч“ - каже госпођа Милић.

Пројекат је финансирала Европска унија, по апликацији италијанске организације РТМ, која континуирано прати рад ове женске задруге. У време наше посете у фабрици смо затекли два представника РТМ-а, Федерику и Алберта.

Алберто Сартони, представник РТМ-а „Ми већ десет година веома успешно сарађујемо и пратимо програм који реализујемо са овом женском организацијом. Срећни смо када видимо тако

успешну групу жена. Чланице задруге имају идеје, а ми смо ту да их преточимо у пројекат и пронађемо донатора. Ово је велика фабрика, требаће доста времена да постане самостална, а док се то не деси, ми ћемо бити и даље подршка“.

Невенка Шарковић, чланица задруге и радник у фабрици „Ева“ прича о односима унутар задруге „Радимо и забављамо се. Као сестре смо. Поред напорног рада, имамо времена и да се мало дружимо уз кафу, да разменимо мишљења. Овде одржавамо и званичне састанке. Да будем искрена, нисмо очекивали да ће ово бити тако успешно. Захваљујући РТМ-у добили смо много више него што смо очекивали. Федерика прелази на други пројекат, иде за Албанију, а то је још један разлог да се сутра сви окупимо у једном ресторану и заједно обележимо њен одлазак на нову дужност. Наравно, у ресторану ће се служити наши производи“ - поносно истиче Невенка.

Невенка Шарковић

Сушара

О плановима за наредни период Тања каже „ Нећемо се задржати на овом. У плану је проширење капацитета фабрике и упошљавање још радника. Поручујем свим удружењима, поготово женским, да буду истрајни, да имају неку идеју, неко ће то видети и подржати их. Ово је велика подршка за све нас који овде стварамо своје породице“ - завршава директорица задруге и позива нас да се уверимо у квалитет еколошког суџука који се ради по њиховој рецептури. И стварно, уверили смо се да је све онако како је Тања представила, укусно и без конзерванса.

Детаљ из производње

аутор текста: А. Димитријевић
фотографије: С. Јефтић

СВЕ БОЉИ УСЛОВИ ЗА РАД

Септембарска школска звона означила су почетак и за седму генерацију ученика призренске Богословије. Наш часопис је ученике ове школе пратио од прве генерације. Са нашим саговорником, проректором, **оцем Андрејем**, констатовали смо да нам се чини да је прва генерација кренула колико јуче.

„Сада имамо укупно 54 ученика. Најоптималнији број ученика са којима у овим условима можемо квалитетно да радимо у првој години је десет. Ђаци су овде изоловани, не могу да се крећу без надзора, иако могу са задовољством да кажем да се до сада ништа немило није десило. Што се тога тиче, могу да похвалим комшије, наше Призренце, који чине да се овде осећамо сигурно. Често нам приђу, попричамо, дружимо се. Када је конверзација са комшијама у питању, могу да кажем да имамо мали „проблем“. Научио сам мало албански, па често хоћу са комшијама да вежбај, али када бих ја почео са њима да причам на албанском, они крену на српском, тако да не могу да вежбај. Уз пар мањих изузетака, који нису вредни помена, искуства су нам позитивна.

Хвала Богу, сада имамо стварно веома добре услове. Имамо информатички кабинет, велику салу за приредбе, физкултурну салу, библиотеку са читаоницом, капелу за молитву, модерну кухињу. Услови у собама у интернату су пристојни. Две собе су једнокреветне, већина двокреветних и нешто четворокреветних.

отац Андреј

ВАСКРСЕЊЕ

Трудом владике Теодосија, благословом Светог синода, Његове светости Патријарха заиста је Богословија васкрсла. Био нам је циљ да створимо услове да у Богословији буде привлачно за љаке. Имамо добре професоре. Наши професори су завршили школовање у Москви, Солуну, Атини и Београду. Трудимо се да ставимо акценат, што се учења тиче, на матерњи језик. Ангажовали смо изузетног педагога и стручњака за српски језик, професорку Валентину Питулић са Приштинског универзитета у Митровици. Ја предајем енглески и латински. Наши ђаци овде имају прилике да науче енглески, латински, руски, али и албански језик. Албански језик није део програма, али нам је синод благословио да можемо да имамо факултативну наставу за љаке које то интересује.

Наши ђаци могу добро да упознају Косово и Метохију изблиза. Обилазимо све манастире. Идемо до Дечана, Грачанице, Девича, Патријашије. То је нешто што им остане за цео живот.

ОТВАРА СЕ ОБДАНИШТЕ

Рекли смо да је васкрсење Богословије чудо, а сада имамо још једно чудо у најави, које ће се, ако Бог да, догодити почетком октобра. Епархија рашко – призренска, владика Теодосије у сарадњи са Министарством просвете отвара обданиште у Призрену. Мала Милица одавно није најмлађи Призренац. Већ имамо шесторо мале српске деце. То су деца наших наставника, свештеника и повратника.

Ученике прве године призренске Богословије питали смо који им је био мотив да упишу Богословију и како се осећају првих дана након почетка.

Срећко Симић, из Доње Будриге код Њилана „Ја сам од малена хтео да будем свештеник и богослов Призрена. У томе сам имао велику подршку родитеља. Након завршетка планирам да будем професор или свештеник, видећемо. Овде је супер. Град је леп, немамо никаквих проблема. Упознао сам се са старијим ученицима Богословије. Сви су добри, нема проблема међу генерацијама, сви се помажемо. Чуо сам да овде треба пуно да се учи, али ја сам спреман за ову школу“.

Александар Срејић, из Ниша, „Има више разлога зашто сам се определио за Богословију. До седмог разреда нисам могао да се одредим шта да упишем, а онда сам решио да то буде Богословија. За Призрен сам се определио због промене, у Нишу сам провео цео свој живот, а у Призрену сам био само једном, да обиђем брата који је такође ученик призренске Богословије. Свако јутро идемо на службу у Саборну цркву Св. Ђорђа. Мислим да је још рано да планирам будућност, пошто сам ипак тек уписао Богословију. Волим да играм кошарку, а овде за то имам добре услове“.

Василије Љиљак, из Краљева, „Призренску Богословију сам уписао из више разлога. Први разлог је зато што су моји деда, прадеда и стриц свештена лица. Друго зато што сам прислуживао, чтецирао олтар дуго времена и Богословија ме је привукла при завршетку осмог разреда. Чуо сам да су овде професори најбољи, а и услови су јако добри. Сви су нас прихватили добро, и старији ученици и комшије. Након завршетка Богословије, волео бих да упишем Богословски факултет, па онда, како Бог каже“.

Срећко Симић

Александар Срејић

Василије Љиљак

аутор текста: З. Маврић
фотографије: С. Јефтић

КУЛТУРА У ГЕТУ

У Косовском поморављу, у Ранилугу, налази се измештени Дом културе „Радомир Поповић“ из Косовске Каменице. О култури у овом делу Косовског поморавља информисамо се од Саше Стојановића, вршиоца дужности директора Дома културе.

„Веома је тешко говорити о култури и радити у овим условима, у својеврсном гету и лошом финансијском ситуацијом са којом се суочавамо“, почиње упознавање са стањем у култури **Саша Стојановић**. „Ипак, захваљујући великим ентузијастима и уз финансијску подршку Канцеларије за Косово и Метохију, успели смо да покренемо неколико значајних манифестација које континуирано организујемо из године у годину. Пре свега, поносни смо на организацију културно-спортске манифестације под називом „Видовданске игре“, која се од 2001. године одржава у Великом Ропотову. Догађај траје десет дана и то је прилика када у овај део Косова и Метохије дође доста гостију из централне Србије, уметника, глумца, спортиста, културно-уметничких друштава.

УЗ ПЕСМУ И КЊИГУ

Овде, у Ранилугу, се већ дужи низ година одржава музичко-спортска манифестација под називом „Морава се у песму улива“. То је прилика да се пет дана друже и презентују своје умеће чланови културно-уметничких друштава са Косова и Метохије. Са колегама из Шилова, отпочели смо 2005. године организацију ликовне колоније у Новом Брду. Ликовну колонију смо тада организовали у основној школи. На почетку смо кренули бојажљиво са нашим, локалним сликарима, а касније, када смо се ухотали, почели смо да доводимо и уметнике ван простора КиМ. Ликовна колонија се, како време пролази, одржава и у Ропотову, Ранилугу, Шилову и Врбовцу. У оквиру измештеног Дома културе егзистира и библиотека са око 15.000 књига. Највећи број књига добијали смо захваљујући добротности руководства Службеног гласника, које нам је неколико година достављало сва најновија издања. Нажалост, променом директора пре три године, престале су да пристижу и књиге из ове куће. Библиотека је јако добро посећена и књиге се редовно читају, тако да ће се прекид дотока нових издања осетити у будућем раду наше библиотеке. Међу редовним члановима библиотеке имамо највише ученика основних и средњих школа, али и студената, пензионера и радника. Тренутно је простор библиотеке неадекватан за постојећи фонд књига, али имамо обећања од стране локалне самоуправе да ћемо добити други адекватнији простор“ – каже наш саговорник.

И ДАЉЕ НАЈБОЉИ

С обзиром да је наш саговорник, Саша Стојановић, дојаен аматерске драме гњиланског позоришта, посебну пажњу у овом разговору посвећујемо позоришту. „Откако смо напустили Гњилане, од 2000. године, ја настављам са активностима на пољу позоришног аматеризма у Ранилугу, а мој колега Цветко Станојевић у Шилову. Кренули смо са децом. Требало нам је много више енергије и стрпљења, зато што у овом делу Поморавља раније позориште није било толико активно, више се полагало на фолклор.

Саша Стојановић

Сваке године, након сваке представе ницали су нови таленти. Та су деца временом одрасла, постала просветни радници и наставили да едукују нове генерације у том погледу. Захваљујући таквом раду, данас имамо једну солидну екипу глумаца аматера са којима континуирано радимо представе за децу, али и представе за одрасле.

Од 2005. године редовно учествујемо на Фестивалу драмских аматера ФЕДРАС. Већ након првог појављивања са представом „Српска драма“ у режији Цветка Станојевића, освојили смо прво место, награду за најбољег глумца, костиме, сценографију и све што се могло добити. Захваљујући доброј екипи, до данашњег дана стварамо јаке представе. У Малом Црнићу освајамо прво место 2009. године представом „Хамлет“ из Доње Моравче, и прошле, 2016. године представом „Дивље месо“, аутора Горана Стефановског. Свесни смо да немамо услова и квалитете какве смо имали пре рата у Гњилану, када је требало да прерастемо у професионално позориште, али нисмо ни за потцењивање. Од 2001. године до данас урадили смо петнаестак представа и играказа, који су постигли запажене резултате. Прошле године реновирана је зграда Дома културе са 250 седишта, тако да сада имамо боље услове за рад“ – завршава наш саговорник наводећи да, ипак, највећу ставку представљају трошкови одласка позоришта на гостовања, што је једина награда за уложени труд свим актерима овог сегмента културе.

Детаљ са представе Дивље месо

разговор водио: Златко Маврић
фотографије: С. Лефтић и архива Дома културе

НОВИ ПОЧЕТАК

У марту месецу ове године, након дужег безуспешног настојања да добију подршку за организовани повратак, интерно расељена лица из села Љубожда у општини Исток, спаковала су своје кофере и дошла на своја огњишта у Љубожди, са намером да тамо и остану. Месец дана пре повратка, лидер села Жарко Зарић, обратио се удружењу „Свети Спас“ у Београду, упознао нас о намери, а ми смо о томе обавестили надлежне институције, како би повратницима била пружена адекватна подршка.

Жарко Зарић

ДУГ ПУТ ДО ПОВРАТКА

Жарко Зарић, представник повратника, прича о првим данима након повратка.

„Од 2004. године покушавамо да се вратимо у своје место. Прво смо се обратили Данском савету за избеглице (ДРЦ), који је организовао иди-види посету, како бисмо могли да дођемо и видимо у каквом нам је стању имовина. Први званични списак са породицама заинтересованим за повратак поднели смо општини Исток 2009. године. Након тога смо сваке године долазили у иди-види посете и на састанке општинских радних група, али промена није било. Више пута смо попуњавали разне обрасце за повратак и ништа. Обрасци су се некако стално губили. Једно време су нас убеђивали да треба да се организујемо јер је колективни повратак једино одржив, а онда су нам рекли да за колективне повратке нема пара, него да треба да индивидуално подносимо захтеве. И тако то до марта ове године, када смо се сакупили и решили да дођемо и настанимо се на темељима наших кућа. Знали смо да је ова кућа, у којој смо сада смештени, најмање оштећена, па смо се надали да ће нам неко помоћи да у њој створимо какве-такве услове за живот и одавде покушамо да утичемо да нам се пружи подршка у повратку.

ДОШЛИ СМО И ОСТАЈЕМО

Дошли смо овде са торбама, изјутра. Представници тринаест породица. Дочекао нас је министар Далибор Јевтић са неколико представника радија и телевизије. Господин Јевтић нам је обећао да ће се за најкасније два месеца створити услови за наш живот у овој кући, и почети са градњом кућа за повратнике. Међутим, највероватније због проблема са

конституисањем косовске владе, од тога се још ништа није десило. Испред општине Исток нас често обилази општински службеник за повратак, Весна Маликовић, која максимално покушава да нам помогне око регулисања процедуралних проблема везаних за подршку. Једва смо успели да прибавимо косовске личне карте, иако званично нисмо били одјављени из општине Исток. Морам да нагласим да су нас првог дана сачекали и представници УНХЦР-а који су нас снабдели душецима за спавање, са по једним ћебетом и прехрамбеним намирницама за одређени временски период. Братство манастира Високи Дечани нам је донело шпорет и дрва, нешто хране, као и фрижидер и замрзивач.

Не жалимо се, овде може нормално да се живи. Имамо купатило, спаваће собе, али још нису почеле активности за градњу наших породичних кућа. Ево, још који дан ће јесен, а ми немамо довољно дрва. Надам се да ће Министарство за заједнице и повратак почети да нам прави куће чим се влада формира.

Ми не одустајемо. Дошли смо и остајемо ту, у нади да ће неко извршити притисак на локалну управу да се наш проблем реши“ – преноси став својих сународника Зарић.

ПРОБЛЕМ УЗУРПИРАНА ИМОВИНА

Незаобилазно питање на овим просторима је и питање безбедности.

„Крећемо се нормално“ – наставља Зарић. „Превоз је редован. У селу комшије избегавају контакт због претњи које они имају, али се у граду виђамо са њима, нормално причамо, одемо на пиће. Првог дана након доласка су организовани протести због нашег повратка, али од тада нисмо имали безбедносних проблема. Имали смо двадесетчетворочасовно физичко обезбеђење од стране КПС-а на почетку. Сада нас повремено обилази патрола и информисе се о стању. Највећи ће проблем бити са деловима имовине која је узурпирана, јер су комшије навикле да је дуже време користе.

У транзитној кући разговарамо и са Драгославом Николић.

„Била сам расељена у Јагодини. Имам четворо деце. Жеља мога мужа је била, од првог дана након расељења, да се врати у своје родно место, али, нажалост, он то није дочекао, преминуо је. Ја ћу са децом да испуним његову жељу, да се вратимо у Љубожду. Овде смо расли и стварали породицу, никада нисмо планирали да одемо одавде. Овде од пољопривреде може добро да се живи. Када би нам направили кућу, одрживост не би била проблем.

Драгослава Николић

ПОТРЕБНА ПОДРШКА

Сада нам је напотребнија подршка, која нажалост за сада и није баш толико велика. Сами плаћамо струју. То је по 30 еура месечно. Воду и смеће плаћамо по 5 еура месечно. За нас је то велика пара, али немамо куд, морамо. Истрајаћемо, чврсто смо решили, нећемо да дамо ову нашу мучену земљу. Ово је наша земља, наше богатство. Нигде нема овакве земље. Љубожда има све, изворску воду, чист ваздух. Све рађа, ништа се не прска. Док смо живели овде, све смо имали, никада се није прскало, само заливање и резивање на време и све је рађало. Зато нама не дају да се вратимо овде" – објашњава Драгослава Николић. „Као што рекох, вратило нас се 13 породица“ – наставља Зарић, „али су се у међувремену јавиле још четири породице, охрабрене нашим доласком. Биће их још више, само да се крене са градњом.

Овде смо прославили сеоску славу, Св. Тројице. Дошло је 85 људи на славу. Из Србије је дошао велики број оних који од 1999. нису долазили. То је био незабораван доживљај. Весна Маликовић нам је јако помогла у организацији целог догађаја, у набављању хране, донела нам је столове са клупама из Сувог Лукавца. Дошао је аутобус, а ми смо онако као староседеоци изашли да их дочекамо. Када су деца истрчала из аутобуса, наша родбина, браћа, кумови, то славље не може да се опише. Пре њих је стигло братство манастира Дечани са оцем Савом

Јањићем. И они су пријатно били изненађени када смо изашли из куће и дочекали их као домаћини. На гробљу је служена литургија и све што обичаји налажу. Кружила је литија, са великим крстом, иконом Св. Тројице и барјаком испред. Тако смо обишли део села, осећај је био као да се никада нисмо иселили" – завршава своју причу Зарић.

Литија

аутор текста: З. Маврић
фотографије: С. Јефтић и МЗП

„ДАНТЕОВА СМРТ“ У ГРАЧАНИЦИ

Народно позориште из Приштине, измештено у Грачаница, обележило је отварање позоришне сезоне почетком проба за нову позоришну представу „Дантеова смрт“, аутора Георга Бихнера, у режији Мауриси Фареа. Наша екипа присуствовала је овом догађају и била у прилици да пренесе утиске чланова управе и главних актера.

На конференцији за штампу, организованој тим поводом у Дому културе Грачаница, окупио се велики број представника медија, али и глумца Народног позоришта.

Детаљ са конференције за штампу

Предраг Радоњић, директор Народног позоришта из Приштине, подсетио је присутне да је Мауриси Фареа, за приштинско Народно позориште, већ режирао представу „Ревизор“, која је на позоришном фестивалу „Јоаким Вујић“, прошле године, награђена специјалном наградом критике и наградом за улогу глумцу Милану Васићу.

Мауриси Фареа је рекао, да се радује што поново режира за Народно позориште из Приштине, да има утисак као да се поново враћа кући. Фареа је подсетио да је „Дантеова смрт“ једно од највећих дела европске књижевности и да му је драго што ово дело режира за Народно позориште.

Премијера представе „Дантеова смрт“ најављена је за 18. октобар и једна је од три представе чије су премијере планиране до краја године. У плану је још поставка комада „Ужас и беда Трећег рајха“, по тексту Бертолда Брехта, у режији Бобана Скерлића, и представа „Лифт“ по тексту и у режији редитеља НПП Ненада Тодоровића. Запослени у Позоришту и глумци поздравили су планове новог директора Позоришта да се интензивира рад приштинског Позоришта на КиМ.

Предраг Радоњић

Након конференције за штампу, **Предраг Радоњић**, директор Народног позоришта Приштине, за читаоце ИНформатора рекао је, „Сезона се званично отвара представом Конала Морисона „Министарство избављења“ у режији Луизе Санфи. То је наша

представа из прошлогодишњег репертоара. Имамо врло добар и богат репертоар, припремамо доста нових и добрих представа. Крећемо да радимо пуном паром, да се на најбољи могући начин одужимо ономе што је наша мисија, а то је побољшање културног живота Срба на Косову и свих оних којима је наш театар, театар на српском језику, пријемчив. Планирамо да најмање једном недељно имамо представу на Косову и Метохији. Кад то кажем, мислим на представе у Грачаници, Митровици, Штрпцу и другим местима“.

Међу присутним глумцима приштинског Народног позоришта затичемо и **Радмилу Кнежевић**, повратницу у Призрен, која је такође поздравила одлуку управе Позоришта да се интензивира рад Позоришта: „Срећна сам што је почела нова позоришна сезона. Откако је нови управник почео са радом, све се другачије одвија, обавештавамо се о свему у вези за нашом матичном кућом, а осећамо да и Позориште води бригу о нама. Мени одговара интензивније ангажовање у Позоришту. Управо сам дошла из Призрена на овај састанак, а и у Призрену имамо пуно културних дешавања у којима активно учествујем. Призрен, моје родно место, то је културна мека и требало би организовати још више културних активности у Призрену. Ентузијазам није споран, али поред свега тога, мора да постоји и финансијска подршка без које није могуће озбиљне пројекте из културе извести до краја“ – завршава Радмила.

Радмила Кнежевић

Наша екипа је имала задовољство да се међу глумцима Народног позоришта из Приштине сретне и са **Миланом Васићем**, глумцем који је већ оставио неизбрисив траг у култури Србије. Иако, због популарности, у центру пажње и са много више обавеза од осталих, Васић стрпљиво, за читаоце ИНформатора издваја време, прича о себи и свом раду у Народног позоришту Приштина (НПП). Интересовало нас је како ће ускладити обавезе према матичној кући, НПП, са обавезама према телвизији и осталим пројектима у централној Србији.

„Радује ме што ћу радити на пројекту. Радује ме, као и моје колеге, што је нова управа интензивирала рад Позоришта. Колико год ја и моје колеге радили у Београду или снимали филмове и серије ван КиМ, нама је приоритет ово Позориште и ако овде треба да будем 40 од 50 дана, бићу овде. Све може да се прилагоди. Наш посао је мало другачији“ – објашњава Васић.

„КиМ сам напустио 1999, али због академије. Академија се пребацила у Београд, а онда у Варварин. Моји родитељи су остали у Косовској Каменици. Тамо су седели док нису подметнуте бомбе у згради у којој смо живели. Онда су отишли

за Врање. Пар година смо живели у Врању па су се тата и мама вратили у Велико Ропотово. Данас сам био до њих на доручку. Често сам на Косову и кад год дођем, обавезно обилазим родитеље“.

Милан Васић

– Интересовало нас је како се Васић осећа када са Позориштем обилази енклаве и места где представе дају за два до три гледаоца?

„Па, јако лепо и испуњено се осећам. То је сигурно зато што стално говорим да наше Позориште није класично позориште. Ово што моје колеге и ја радимо овде мислим да већина глумаца у Србији неће доживети, јер само то играње по местима где нема позоришних сала, где играмо на трави, на брдовитом месту, играмо за петоро деце или седамнаест људи, то је све просто један доживљај.

Често се осећам као глумац хуманитарац, јер мислим да нашим послом доста помажемо свој деци која су на Косову и која имају оскудан културни живот. Играо сам пред публиком која 18 година није видела позориште и глумце живо. Плашио сам се како ће да одреагују. Међутим, све је било фантастично, људи су жељни позоришта. И зато ми је драго што сам део овог ансамбла и што сам овде. Због свега тога, никада не бих напустио приштинско Позориште“ – истиче Васић.

– Да ли имате неку поруку за наше читаоце?

„Имам савет за сву децу на Косову, да не обраћају пажњу на то што је Косово сада затворено и што не могу слободно да се крећу. Нека они брину своје бриге, нека пуно читају, нека гледају филмове, телевизију, нека иду у позориште. Нека буду добро информисани, јер већ сутра, када треба да оду на студије, нико их неће питати где су живели и зашто нису информисани или немају знање. Треба да буду свесни да морају да раде, да уче, нека се други баве политиком. Мислим да деца треба да буду добри ђаци. И да није било рата, свако од нас би студирао негде на страни. Не можеш да задржиш никога. И деца из Београда иду за Америку да студирају. Деца морају овде да се баве својим образовањем, а просветни радници да им усађују љубав према култури, спорту, да их укључују у драмске, фолклорне секције. Старији морају да нађу начин да се деци врати осмех на лица, да живе као њихови вршњаци ван КиМ“ – поручује Васић.

аутори текста: Златко Маврић
А. Димитријевић
фотографије: Саша Јефтић

ЧУВАРИ ТРАДИЦИЈЕ И КУЛТУРЕ

У Лепосавићу, при културно-уметничком друштву „Копаноник“, од 1998. године континуирано ради радионица за производњу народних ношњи. На почетку је то била скромна радионица оформљена за потребе КУД-а, да би веома брзо прерасла у непресушну ризницу косовског културног блага, очувања идентитета сваког краја КиМ. Данас је радионица за производњу народних ношњи у Лепосавићу препознатљива широм Србије и дијаспоре као место на којем се може пронаћи изворна ношња са аутентичним елементима косовских локалитета.

Ђорђе Лакушић, уметнички директор КУД „Копаноник“, поносан је на чињеницу да су од 1998. године успели да реконструишу, обраде и очувају народну ношњу, обичаје и фолклор са 13 локација на КиМ. „То је грађа која је изузетно велика и која ствара једну целовиту слику о нашем народу са простора Косова и Метохије, од доба Немањиха када смо као држава били цењени, и када се могао видети високи степен цивилизације и културе који је за свако дивљење и пример“ – истиче Лакушић.

Ђорђе Лакушић

НЕСПОРАН КВАЛИТЕТ

„Наша радионица за израду народне ношње је нешто што је произишло као неминовност истраживачког рада на терену. Након истраживања требало је извршити реконструкцију костима. На почетку смо покушали да ангажујемо друге радионице, али како нисмо били задовољни резултатима реконструкције, решили смо да опремимо радионицу у оквиру КУД-а, у којој смо по оцени стручњака, успели да 90-95% веродостојно реконструишемо ношње са КиМ. Данас је радионица озбиљан сегмент делатности. Она је, поред квалитетног уметничког програма, огледало КУД-а и лична карта на основу које смо свуда препознатљиви. О квалитету говоре и многа признања и награде које смо добили за реконструкцију народне ношње.“

Данас радионица има савремену опрему за рад, а поносни смо на то што смо скоро све сами купили. Наши сарадници су већ почели да посеђују сајмове у иностранству (Франкфурт/Немачка), одакле набављамо конач, златне и сребрне нити. Пратимо технологију, како бисмо могли да се усавршавамо и одржимо ниво“.

- Да ли ношњу израђујете само за своје потребе?

„Радимо за потребе других КУД-ова и за све који желе такву ношњу. Радимо и за индивидуалну продају, али је суштина

пре свега да ми наш фондус КУД-а „Копаноник“ обогатимо и да захваљујући активности КУД-а ношња обиђе сцене наше земље, земље у окружењу, по Европи и у свету“.

УНИФОРМА ПРВОГ АМБАСАДОРА

„Радил смо и за потребе Етнографског музеја у Београду и Приштинског Музеја, сада измештеног у Београд. То су институције са којима сарађујемо, чији стручњаци су нам од велике помоћи када реконструишемо ношњу или обичаје. Посебна нам је част када ми њима можемо да изађемо у сусрет.“

Поносни смо што нам је пружена прилика да за потребе Етнографског музеја урадимо верну копију прве дипломатске униформе државе Србије. Срећни смо да смо у томе успели. Према процени стручњака, израђена униформа је 98% верна оригиналу. Она се сада налази на улазу зграде Министарства спољних послова Србије. Иначе, прву дипломатску униформу државе Србије носио је Иво Андрић, наш први амбасадор у оно доба – са поносом истиче Лакушић.

Униформа првог амбасадора

КУЛТУРНИ АМАТЕРИЗАМ НА КИМ ЈАЧА

- Ви сте уједно и председник Савеза аматера КиМ?

„То је асоцијација која функционише без неких сталних средстава, више уз помоћ средстава КУД „Копаноник“. Једини нам је циљ да се аматеризам на КиМ одржи у овим тешким временима и да јача. Оно на шта сам посебно поносан је то што су културно-уметничка друштва на простору КиМ задње три године достигла посебан ниво сценског изражавања који задовољава мало више критеријуме који постоје у овој области. Данас, свако место на КиМ, где живе Срби има КУД, а њима управљају квалификовани и стручни људи.“

Савез аматера КиМ у свом програму има манифестације које су ревијалног типа на терену, а имамо и манифестације из којих извлачимо најбоља КУД и шаљемо их даље на такмичење ван КиМ“.

УЗ ПЕСМУ И ИГРУ

„Посебно бих издвојио дечји фестивал фолклора, који стално организујемо у мају месецу. Овај фестивал задње четири године стално мења локалитет. Одржавамо га у портама манастира на КиМ зато што има вишеструки значај за децу. На манифестацијама учествује до 24 КУД-а. То је често око хиљаду деце на једном месту. У оквиру манифестације разрађујемо три теме. Прва је игра и песма, друга литерално стваралаштво и трећа цртање. Најбоља друштва одатле одлазе на републичку смотру фолклора и смотре које се одржавају у осталим местима у Србији. Ову активност радимо у сарадњи са Домом културе Грачаница и Ансамблом „Венац“. Ове године Фестивал је био у манастиру Бањска. Договор је да наредне године буде у манастиру Високи Дечани, а ако случајно буде непредвиђених проблема, алтернатива је манастир Св. Аргангели код Призрена, где смо већ били“.

СТАРОСРПСКИ ИЗВОРИ

„Поред овог, организујемо смотру под називом „Старосрпски извори КиМ“. На смотри се окупљају удружења која негују старо, традиционално, извођење, свирање, певање и играње. Задње три године се ова манифестација одржава у Прилуљу, у општини Обилић. Ове године нам је Министарство културе РС делимично помогло у организацији ове манифестације, тако да смо били у могућности да платимо путне трошкове друштвима. Организујемо и „Госпоински сабор“, који је сада међународног карактера. То је, такође, прилика да се окупе на једном месту квалитетна КУД са КиМ и размене искуства. Одржава се сваке друге године и такмичарског је карактера. Најбољи ансамбл иде на Републичко такмичење КУД Србије. Овај пројекат подржавају Канцеларија за КиМ и општина Лепосавић. Ове године смо обележили 21. годину постојања ове манифестације. Прве три године је организована у Обилићу, а након 1999. године, одржава се у Лепосавићу. У плану је да и ову манифестацију од наредне године изместимо, уколико има заинтересованих општина за организацију. Сабор прати између седам и осам хиљада људи на терену, а преноси га и телевизија“.

WORLD FOLKLORE UNION У ЛЕПОСАВИЋУ

„Ове године били смо у прилици да организујемо „Светски фестивал фолклора“ у организацији ИГФ-а (Светска унија фолклора-World folklore union). То је светска асоцијација која окупља преко 50 земаља света. Од 2004. године учествујемо на том фестивалу и то је нама била изузетно добра прилика да путујући по читавом свету носимо по један локалитет са простора КиМ. С обзиром да сваке године Фестивал мења државу у којој се одржава, где год се појавимо као КУД „Копаник“, првог дана нас прихватају као неке проблематичне Србе. Већ другог дана, након извођења нашег програма, сви желе да се друже са нама, тако да смо те баријере на један

врло културан начин разбили. После толико година учествовања створили смо велики круг пријатеља. То је још један доказ колико су КУД и њихови чланови прави амбасадори њихових земаља и културе. Обишли смо читав свет: Кину, Русију, Јордан, Тунис, целу Европу, Шпанију, Италију, Аустралију и још пуно земаља. Прошле године, учествујући у Лас Палмас-у (Шпанија) аплицирали смо за домаћина фестивала. Имали смо жељу да се нешто тако деси код нас, али истовремено и велики страх, одговорност и обавезу како ћемо то да изнесемо. Изузетно смо били почаствовани да између три локалитета, која су ушла у ужи избор, Италије, Кипра и Лепосавића, Лепосавић буде одабран за домаћина великом светском фестивалу“.

СРУШЕНЕ ПРЕДРАСУДЕ

„Фестивал се у току године одржава на четири до пет локација, а само једна локација добија прилику да Борд фестивала борави у њој, прати дешавања на преосталим локацијама и доноси одлуке о доделама Гранд Прија и Оскара за допринос култури одређеним земљама. Имали смо ту част да је ове године и Борд фестивала био стациониран и доносио одлуке у Лепосавићу. Оскаре за допринос култури добило је пет земаља света, међу којима и Србија.

Задовољни смо што смо били у могућности да угостимо друштва из Вијетнама, Шпаније, Италије, Кипра, Румуније, Бугарске и што су они осам дана били овде.

Искористили смо прилику да представници светских КУД-ова на најбољи начин упознају ко су Срби са ових простора. Упознали смо их са планином Копаник, али и са Високим Дечанима, где смо играли велико коло око манастира. Упознали смо их са Пећком патријаршијом, Бањском и осталим местима. Могли су да се на најдиректнији начин упознају са нашим гостопримством и одбаце као неоправдана сва упутства њихових амбасада и Стејт департмента којим су их упозоравали да долазе на опасно и проблематично подручје, посебно на северу. Вратили су се срећни и задовољни. Имаће прилику да испричају шта су видели, шта су доживели и шта је истина на КиМ.

Захвалан сам Министарству спољних послова Србије што је прихватило да нам помогне, посебно Канцеларији за КиМ и сектору за културу и верску баштину КиМ, наравно и општини Лепосавић“ – завршава Лакушић.

разговор водио: Златко Маврић
фотографије: С Јефтић и архива КУД "Лепосавић"

НАЈУСПЕШНИЈИ У ПОВРАТКУ

Након обиласка повратника у Доњем Драгољевцу, Дубрави и Љубожди, у општини Исток разговарамо са **Весном Маликовић**, општинским службеником за повратак. На самом почетку разговора госпођа Маликовић није крила задовољство због успешног рада Канцеларије.

„Општинска Канцеларија за заједнице и повратак у Исток, веома интезивно се бави подршком и повратком расељених из централне Србије. Претходне три године у општини Исток биле су веома успешне за повратак. Морам да нагласим да је ова општина најбоља на КиМ по броју повратника и атмосфери која се ствара за сам повратак.

Овај процес не зависи само од Канцеларије за повратак већ и од људи заинтересованих за повратак. Људи треба да схвате да је повратак хуманитарна ствар и да изградња кућа није надокнада ратне одштете, већ подршка онима који заиста желе да се врате, те да ће им се куће градити, ако има донатора заинтересованих за подршку. Изградња кућа није обавеза“ – објашњава Маликовићева.

ОДРЖИВИ ПОВРАТАК

- Питали смо госпођу Маликовић који проблеми прате повратнике?

„Много је пратећих проблема за сваког повратника, како ће да опстане, од чега ће да живи? Не живи се од четири зида. Треба много стрпљења, труда и воље да би се опстало. Зато говоримо о повратку и одрживом повратку, о стварању услова да повратници могу да наставе да живе у средини из које су били расељени. Максимално се трудим да свакоме помогнем и олакшам му живот. Увек има незадовољних, који сматрају да им свака подела следује. Некако смо изгубили осећај за друге, за солидарност. Морални кодекс понашања је тотално поремећен. Сваки повратник мора да схвати да се враћа због себе и своје имовине, да долази због свог интереса.

Српска заједница у општини Исток је веома добро организована без обзира на политичка превирања и искушења на која наилазимо. Без државе Србије ниједан Србин не би могао да опстане. Ми заправо и немамо много помоћи од косовских институција, осим од Министарства за заједнице и повратак. Без тог Министарства ми заправо не бисмо били у могућности да направимо ни једну кућу. Срећа да то Министарство води министар Далибор Јевтић који има осећај за сваког повратника“.

АКЦЕНАТ НА МЛАДЕ

„Покушавамо да створимо услове за останак младих људи. Ове године смо, уз подршку Министарства за заједнице и повратак изградили Омладински центар у Осојану. Општина нам је дала земљиште. Моја је идеја да тај центар окупља омладину која ће сопственим радом финансирати своја радна места. Српска омладина овде нема шта да ради, нема где да се окупља, постала је пасивна и млади због тога масовно одлазе. Са својим тимом, створила сам планове како да задржимо младе и брачне парове. После Жача, повратак у Доњи Драгољевац је најуспешнији. Веома сам задовољна озбиљношћу повратника и помоћи коју је пружио министар Јевтић“.

Весна Маликовић

Зграда омладинског дома

НОВЕ КУЋЕ У ЉУБОЖДИ

- Незаобилазно питање за представнике општине Исток је, шта се дешава са подршком повратку у Љубожду?

„Повратак у Љубожду је за сада веома специфичан. Прате га политика, неформирани институције, недостатак новца, узурпирана имовина, демонстрације због повратка, много тога. Али се надам да ће се формирањем владе и тај проблем решити. Очекујем да ћемо до зиме направити десетак кућа. Нисам задовољна подршком привремених органа у Осојанима. И сами смо имали великих проблема када смо се враћали на своја огњишта. Природно је да због тога ми будемо бољи према другима. На то нас обавезују и функције које обављамо“.

Транзитна кућа-Љубожда

ВЕЛИКО ИНТЕРЕСОВАЊЕ ЗА ПОВРАТАК

- Да ли има нових захтева за подршку у повратку?

„У општини Исток има доста пријава за повратак. Као канцеларија имамо доста проблема у вези са захтевима. Немамо довољно података и потребних докумената од расељених. Права адреса за подношење захтева и докумената за повратак је општинска канцеларија за заједнице и повратак. Од стране УНХЦР-а добили смо спискове заинтересованих повратника, које су они прикупили крајем прошле године. Размотрили смо захтеве. Формираћемо комисију која ће посетити све подносиоце захтева у централној Србији и проценити озбиљност њихових захтева, као и то да ли испуњавају предвиђене критеријуме.

Што се тиче пројеката за оне који нису напустили своје домове на КиМ, као што је на пример Црклез, нисам правила разлику у подршци. И њима смо помогли у изградњи кућа, доделом грађевинског материјала и грантова за одрживост у виду механизације. Министар Јевтић је у Црклезу изградио Сеоски дом који им користи за све друштвене активности. Чitava српска заједница у Истоку је углавном покривена разним врстама помоћи, што од владе Србије, Комесаријата за избеглице и миграције, разних невладиних организација и донатора, Министарства за заједнице и повратак. Велику помоћ пружа и наша Црква. На нама је да радимо и боримо се да очувамо оно што је наше“ – завршава Весна Маликовић.

разговор водио: Златко Маврић
фотографије: Саша Јевтић

У ПРИЗРЕНУ ОДРЖАН ДРУГИ ФЕСТИВАЛ СРЕДЊОВЕКОВНЕ (РАНЕ) МУЗИКЕ

ОДУШЕВЉЕНИ МУЗИЧАРИ И ПУБЛИКА

За две вечери, колико је трајао фестивал, наступили су Един Карамазов из БиХ, Драган Млађеновић и ансамбл „Левант“ из Београда, словеначко-хрватски ансамбл „Canso“ и мађарски трио „Бурдон“.

На Другом међународном фестивалу средњовековне музике, који је одржан у атријуму цркве Светог Спаса у призренском насељу Поткаљаја, наступила су пет ансамбла: из Србије, Хрватске, Босне и Херцеговине, Словеније и Мађарске. Била је то прилика за љубитеље ове музике да уживају у њој, али и да многи дођу из централне Србије, затим Зубиног Потока, Митровице и Грачанице и уживају у прелепом амбијенту овог храма СПЦ са којег се као на длану види прелепи Призрен.

Радмила Кнежевић, једна од организаторки ове културне манифестације, изјавила је новинарима да се овај фестивал одржава у Призрену јер је „први професионални музичар средњовековне музике на лаути био Драган Призренац, који је у то време свирао у Дубровнику...“

Един Карамазов, који се први представио публици није крио своје одушевљење истакавши да је „у претходном животу боравио у Призрену“.

„Ја свирам у целом свету, али овде је вечерас било фантастично. Све сам рекао музиком. Ми, музичари класичне музике, ограничени смо на концертне дворане које су затворене, где имате савршену тишину. Вечерас овде није било те тишине, али је било савршенство, и људи су били жељни ове музике“ – рекао је Карамазов.

Фестивал средњовековне

СПОЈ ИСТОКА И ЗАПАДА

Дарка Карарића из Београда, који је наступио и прошле године, обрадовала је чињеница да је било више публике него

лане, а **Каталина Банер** из мађарског састава „Бурдон“ била је одушевљена оним што је доживела на свом првом наступу у Призрену.

„Атмосфера, окружење, све је било изванредно. Слушала сам пажљиво наступе и осталих колега, заиста је непоновљив осећај. Хвала нашем конзулу који нас је овде довео да свирамо, упознамо Призрен и наступимо у овом прелепом амбијенту“, рекла нам је Банер.

Каталина Банер

И **Јанез Сиосик** из Словеније је први пут свирао у Призрену и тврди да носи одличне утиске са концерта. „Утисци су супер, јер ова музика није за свакога. То је музика за професионалце, али је публика веома добро примила, што музичаре увек весели. Иначе на простору бивше Југославије, сматрам да је ова музика најразвијенија код нас у Словенији. Са наших универзитета ових година су изашли први дипломци ових инструмената који су се свирали у средњем веку“ – појашњава овај музичар из Шкофија Локе на граници са Аустријом.

Ни публика није крила емоције након оба концерта. **Дуња Лазаревић**, пореклом из Сретачке жупе, која сада живи у Београду, рекла је да је одушевљена наступом музичких састава. „Одушевљени смо што се поново вратила ова музика у овај крај, јер као што се одавде види – Призрен је спој Истока и Запада, спој различитих култура и музике. Ја сам још под утиском концерта“, казала је Лазаревићева.

Сличног је става и **Ненад Трифуновић**. „Једна толика духовност и концентрација духовне енергије, лепоте, опуштености. Први пут за 15 година, колико ја долазим у мој Призрен, осетио сам се слободним. Све је било маестрално, а музичари су врхунски уметници. Нисам очекивао да ће ми се нешто тако лепо десити у мом Призрену“, искрен је био Трифуновић.

Организатори овог фестивала били су Друштво и фондација пријатеља Свети Архангели и Дом културе Грачаница.

СРБИ, АЛБАНЦИ И БОШЊАЦИ ЗАЈЕДНО СНИМИЛИ ИГРАНИ ФИЛМ

НИКОМ НИШТА

У Скоробишту код Призрена и на још три локације снимљен је током августа филм „Ником ништа“ Едина Алије, апсолвента филмске и ТВ режије Универзитета у Приштини. То и не би изазвало неку посебну пажњу да нису значајна два момента. Прво, то је први филм снимљен на босанском језику, чији је режисер, такође, косовски Бошњак. Друго, екипа је била мултиетничка.

У филму играју две Српкиње, Ивана Бартуњек из Зајечара, којој је поверена главна улога Мерјеме, док Даница Станковић из Пирота игра је њену пријатељицу. Главна мушка улога додељена је Тарику Мусићу из Пећи, мајку игра Рајмонда Ахметај, а оца Агим Сулејмани, обоје из Приштине.

Филм третира тему насилних бракова код Бошњака 70-их година прошлога века и очекује се да, као и остали филмови овог младог режисера, буде представљен на бројним фестивалима широм света.

Интересантно је да је фотогаграфија младе Бартуњек, традиционално нашминкане и обучене у бошњачку народну ношњу признанског краја, проглашена за фотографију дана у престижном британском листу „The Telegraph“ као и бројним другим европским часописима.

Ивана Бартуњек као млада

„Многи су ме питали да ли сам нормална да идем доле и снимам филм. Плашили су се за моју безбедност и шта још не. Ја сам овде примљена можда боље него у родном Зајечару. Сви су плакали када смо се након снимања растајали, а то што сам добила поклоне, да и не говорим. Један четворогодишњи дечак ме је толико заволео, да ме је звао другом мамом. Заиста смо и ја и моја колегиница Даница прошли фантастично, и волела бих да се овде вратим још који пут” – рекла је млада и перспективна глумица Бартуњек.

детал са снимања

ПРИПРЕМА ЗА ИЗБОРЕ У ОРАХОВЦУ

СРБИ ОЧЕКУЈУ НАЈМАЊЕ ЈЕДНОГ ОДБОРНИКА

Локални избори на Косову одржавају се 22. октобра, а Срби ораховачке општине су овом приликом јединствени да не расипају своје гласове на више политичких субјеката као што су то раније радили.

У ораховачкој општини у току су последње припреме за предстојеће локалне изборе 22. октобра. У општинској изборној комисији, где је по први пут и један члан из српске заједнице, кажу да ће на дан избора све бити како треба. У завршној фази је процес пријављивања чланова изборних комисија и посматрача.

По речима Газменда Хајде, члана општинске изборне комисије, на бирачком списку имају укупно око 55 хиљада грађана са

правом гласа, а од тога њих око 1300 су из редова српске заједнице. Укупно ће бити 32 изборна центра и 68 бирачких места.

Ораховачки Срби од ових избора очекују своје представнике у општини. Имају пет кандидата и верују да ће освојити најмање једно одборничко место у локалној скупштини, а онда и место потпредседника општине Ораховац, која ради по косовском систему.

Марјан Шарић каже да ће овом приликом „бити јединствени и да неће делити гласове на више политичких субјеката, што је сигуран пут остварења свог циља”.

У овом, али и претходном општинском сазиву, Срби нису имали одборника нити потпредседника општине, само в.д. директора канцеларије за заједнице.

аутор: Рефки Алија, новинар DW

РАСЕЉЕНИ КОД МИНИСТРА ЈЕВТИЋА

Интерно расељена лица из Доње Србице код Призрена, захваљујући подршци Високог комесаријата за избеглице (УНХЦР), Данског савета за избеглица (ДРЦ) и Удружења „Свети Спас“, била су у прилици да задњих дана септембра месеца обиђу своје домове у Доњој Србици и информишу се о могућностима подршке у повратку.

Представницима тринаест породица ИРЛ, током реализације ове иди-види посете, омогућено је да обиђу своју имовину и контактирају са комшијама. На састанку у општини Призрен од представника Општинске канцеларије за заједнице и повратак (ОКЗП) и представника других организација које се баве подршком у повратку, расељени су информисани о стању у општини и могућностима за подршку у повратку у наредном периоду.

Трећег дана посете, расељене из Доње Србице, у просторијама Министарства за заједнице и повратак (МЗП) примио је министар **Далибор Јевтић**, који је том приликом обећао да ће се у најскорије време пружити подршка заинтересованима за повратак у Доњу Србицу. У ту сврху, договорена је за наредни период интензивнија координација између кабинета министра Јевтића и представника ИРЛ, како би куће биле што пре обновљене и створени услови за повратак заинтересованих. Министар Јевтић је предложио да се са обновом кућа почне на пролеће наредне године.

Он је овом приликом говорио и о скорој подршци повратницима који од априла месеца чекају на подршку у Љубовжди код Истока, као и подршци повратку у осталим местима за које постоји интересовање за повратак.

Представници ИРЛ из Доње Србице су организацију иди-види посете, посебно након обећања министра Јевтића, оценили као веома успешну и охрабрујућу.

аутор текста: Златко Маврић

фотоси: архива МЗП

министар Јевтић са расељенима из Доње Србице

Оштећена кућа у Д. Србици

Министар Јевтић са повратницима у Љубовжди

Расељени из Д. Србице на састанку код министра Јевтића

За бесплатну правну помоћ и заступање пред судовима на КиМ и другим органима и институцијама, интерно расељена лица могу се обратити на следеће адресе:

БЕСПЛАТНА ПРАВНА ПОМОЋ
 тел. 0800 108 208
 mail: info@pravnapomoc.org
 sajt: www.pravnapomoc.org

Адресе канцеларија: Београд-Француска 5/5; Ниш-Страхињића Бана 8; Врање-Вула Антића 25; К. Митровица-Филипа Вишњића 4; Грачаница-Кнеза Лазара 6б.

Пројекат је финансиран преко Канцеларије за Косово и Метохију, из буџета Републике Србије. Ставови изражени у Информатору искључива су одговорност уређивачког одбора, аутора и његових сарадника и не представљају нужно званичан став Канцеларије за Косово и Метохију.

ИН-форматор – Главни и одговорни уредник: **Златко Маврић**; Уређивачки одбор: **Миљан Љушић** (председник), **Саша Јевтић**, **Горан Томић**, **Гордана Ђекић** (чланови); Технички уредник: **Данијел Пап**; Насловна страна: Саша Јевтић и ККИМ.
 Адреса редакције: Удружење грађана за помоћ расељенима са Косова и Метохије „Свети Спас“, Балканска 25, 11000 Београд.

тел/факс: 011/2686-161; e-mail: svetspas@eunet.rs; web sajt: www.svetispas.org

Штампа: "Maxima-graf" Петроварадин, maximagraf@gmail.com; Тираж: 3000 примерака; бесплатан примерак; ISSN 2334-6078